Pták roku 2024

Rehek domácí
Phoenicurus ochruros

ČSO

BirdLife INTERNATIONAL PARTNER

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

1 | 2024

únor a březen | Vycházky ke Světovému dni mokřadů na mnoha místech ČR; *birdlife.cz*
21. 2. | Ornitolog na drátě; *birdlife.cz/ornitolog-na-drate*
22. 2. – 7. 3. | Třetí zimní sčítání v rámci Liniového sčítání druhů (LSD); *birdlife.cz/lsd*
9. 3. | Jarní brigáda na Zbudovských blatech, od 9:00; *birdlife.cz/zbudovska-blata*
9. 3. | Jarní přípravy ptačího parku Josefovské louky a slavnostní ukončení projektu Centrální ptačník, od 9:00; *birdlife.cz/josefovske-louky*
10. 3. | Jarní úklid v ptačím parku Mnišské louky, od 9:00; *birdlife.cz/mnisske-louky*
20. 3. | Ornitolog na drátě; *birdlife.cz/ornitolog-na-drate*
duben a květen | Vítání ptačího zpěvu na mnoha místech ČR; *birdlife.cz*
15. 4. – 10. 5. | První hnízdní sčítání v rámci Liniového sčítání druhů; *birdlife.cz/lsd*
17. 4. | Ornitolog na drátě; *birdlife.cz/ornitolog-na-drate*
15. 5. | Ornitolog na drátě; *birdlife.cz/ornitolog-na-drate*
20. 5. | Žákovská ornitologická konference, Praha; *birdlife.cz/zakovska-konference*
24.–26. 5. | Musílkova cesta; *birdlife.cz/musilkova-cesta-pres-sibir*

Za ptáky s ČSO
birdlife.cz/exkurze

Foto: Michal Richter

Východní Indie: Ásám a Himálaj | *23. 3. – 8. 4.* | letecky, zájezd obsazen, další termín na jaře 2025
Polsko: Biebrzanský NP | předběžný termín *11.–18. 5.* | autobusem
Ptačí park Zbudovská blata | *1.–2. 6.* | autobusem
Jarní Maďarsko: NP Kiskunság a NP Hortobágy | předběžný termín *10.–16. 6.* | autobusem
Island | předběžný termín *28. 6. – 7. 7.* | letecky
Francouzská Guyana | předběžný termín *1.–17. 9.* | letecky
Podzimní Maďarsko: NP Hortobágy | *3.–6. 10.* | autobusem

Nákupem v dobročinném obchodě podpoříte ochranu a výzkum ptáků.
eshop.birdlife.cz

Knižní novinky

Partneři kampaně Pták roku 2024

1 | Úvodník / *Bernd Nicolai*
1 | Z terénu i z kanceláře / *Věra Sychrová*

Letem ptačím světem Báry Kaminiecké
2 | Čí je to mládě?
2 | Změna klimatu ovlivňuje migrační chování ptáků

Pták roku
3–6 | Rehek domácí ptákem roku 2024 / *Petr Procházka a Filip Petřík*
7 | Čermák, nebo kominíček? Rehčí etymologie a mudrosloví / *Petr Procházka*
8–9 | Rehek domácí objektivem
10 | Kam táhne rehek domácí / *Jaroslav Cepák*
11 | Dva rehci na jednom smetišti / *Ondřej Sedláček*
11 | Šediví kominíčci / *Ondřej Sedláček*
12 | Není rehek jako rehek aneb zeměpisná variabilita rehka domácího / *Filip Petřík a Petr Procházka*
13 | Když se rehci zkříží / *Filip Petřík*
14 | Neobvyklá hnízdění rehků domácích / *Věra Sychrová*
15–17 | Rok rehka domácího / *Filip Petřík a Pavel Procházka*

Mladým ornitologům
18 | Krutihlavovy hlavolamy / *Vladka Sládečková*
18 | Poleť se mnou do přírody / *Gabriela Dobruská*

Ptačí svět v říši umění
19 | Jak namalovat portrét ptáka roku 2024 / *Daniel Razím*

Rady, tipy, návody
20 | Rehci v Brně / *Filip Petřík*
21 | Rehci v zimě / *Petr Procházka*
22 | Máte doma rehkovník? / *Alena Klvaňová*
23 | Co může udělat pro rehky každý z nás / *Věra Sychrová*

V ohrožení
24–25 | Zabiják v plyšovém kožíšku aneb kočka jako problém / *Alena Klvaňová*

Ze života ČSO
26 | Spolkové zprávy již pouze on-line a v Ptačím světě / *Lucie Hošková a Dita Hořáková*
26 | Volby do výboru a kontrolní komise ČSO / *Zdeněk Vermouzek*
27 | Ptačí hodinka byla napínavá až do poslední chvilky / *Eliška Konopáčová*
28–29 | Cesty k poznávání a ochraně ptáků s ČSO / *Gabriela Dobruská, Ondřej Belfín a Ondřej Kulhánek*

Za rehky do světa
30–31 | Za asijskými rehky (a navrch i za jedním africkým) / *Jiří Hrubý*

Ptačí svět – časopis ČSO | **Ročník XXXI, číslo 1/2024**

Vydává a rozšiřuje Česká společnost ornitologická (ČSO).
Adresa redakce: Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00, Praha 5 – Smíchov, tel.: 777 330 355, www.birdlife.cz, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: **Alena Klvaňová**, klvanova@birdlife.cz, šéfredaktorka
Jaroslav Cepák, krouzkovaci_stanice@nm.cz | **Gabriela Dobruská**, dobruska@birdlife.cz | **Lucie Hošková**, hoskova@birdlife.cz | **Barbora Kaminiecká**, barbora.kaminiecka@nature.cz | **Jiří Sládeček**, jiri.sladecek@volny.cz | **Věra Sychrová**, sychrova@birdlife.cz | **Zdeněk Vermouzek**, verm@birdlife.cz | **Lukáš Viktora**, viktora@birdlife.cz

Vychází čtyřikrát ročně. **Pro členy ČSO zdarma, roční předplatné 400 Kč.**
Obsah a čísla ke stažení najdete v **pdf na birdlife.cz/ptaci-svet**.

Grafický návrh a sazba: **Jiří Kaláček** (www.kalacek.cz)
Tisk: **Unipress, spol. s r. o., Turnov**
Jazyková korektura: **Milan Bronclík**

Toto číslo vyšlo 15. 2. 2024 v nákladu 13 000 výtisků.
Uzávěrka příštího čísla je 31. 3. 2024. Vyjde v květnu.
Inzerce, předplatné a pokyny pro autory na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISBN 978-80-87572-72-6.
Redakce děkuje všem autorům textů i fotografií.

Na obálce: Rehek domácí (*Phoenicurus ochruros*) na snímku Jiřího Parůžka (eu.zonerama.com/jirfren).

Na vydávání časopisu přispívají členové ČSO, předplatitelé a inzerenti. Příspěvky ani fotografie nejsou honorovány.

Navštivte webové stránky časopisu na **birdlife.cz/ptaci-svet** a profil na **facebook.com/ptacisvet**.

FSC www.fsc.org MIX Papír | Podporujeme zodpovědné lesnictví FSC® C111164

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolný zájmový spolek zabývající se výzkumem a ochranou ptáků. Má více než 7300 členů. Pracuje na vlastních i mezinárodních projektech, popularizuje a propaguje ochranu ptáků a jejich prostředí. V Česku zastupuje mezinárodní organizaci BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech. Jeho cílem je snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit jejich území a tím přispět k zachování biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Charakterizuje jej motto: „Společně pro ptáky a pro lidi" (Together for birds and people).

Leckoho možná překvapí, že všem tak dobře známý rehek domácí je při bližším pohledu jedním z nejpozoruhodnějších druhů evropské avifauny! Je jediným druhem západního palearktu, který se vyskytuje od mořského pobřeží až do nadmořské výšky 3200 metrů v Alpách, a v Himálaji vystupuje dokonce i nad 5000 metrů nad mořem. Obývá pusté skalnaté oblasti i lidská sídla, od zahrad přes městská centra až po průmyslové areály. Využívá tedy tak široké spektrum biotopů jako málokterý jiný náš ptačí druh, přičemž jeho hnízda najdeme v podzemních garážích i na kostelních věžích ve výškách přesahujících 40 metrů. Další jeho zvláštností je zajímavé zbarvení samců. Nejenže se mladí samci liší od starých, ale vyskytují se ve dvou barevných morfách. Přibližně 88 % samců má v prvním roce života samicobarvý šat, označovaný jako *cairii*, zatímco zbývajících 12 % má tmavý samcobarvý šat bez bílého pole v křídle, označovaný jako *paradoxus*.

Tento čilý pták je v hnízdním období, kdy si zpěvem označuje teritorium, aktivní brzy ráno jako jeden z prvních a navečer jako jeden z posledních pěvců. Známe i staré samce, kteří jsou spárovaní se dvěma samicemi, a pečují tak až o pět snůšek v jednom roce! Bylo dokonce prokázáno, že se dospělá samice po ztrátě partnera v časné fázi hnízdění sama starala o pět mláďat a úspěšně je vyvedla. Kromě toho je rehek domácí velmi flexibilní při sběru potravy a má mimořádně pestrý jídelníček. A v neposlední řadě existují dobré důkazy o tom, že přinejmenším někteří jedinci dokonce dokážou rozpoznávat lidi, zřejmě i podle obličeje.

Klimatické změny, k nimž dochází zejména v posledních čtyřiceti letech, znamenají pro rehka další příležitost. Umožňují mu stále častěji přezimovat ve střední Evropě, především v městských oblastech s dodatečnými zdroji potravy.

Vzhledem k těmto stručně nastíněným pozoruhodnostem a obdivuhodným výkonům tohoto „superptáka" by se dalo předpokládat, že rehek domácí nemá žádné problémy, které by nedokázal překonat. Pro úspěch každého ptačího druhu však je – a vždy bude – rozhodující dostupnost potravy. A právě v tomto případě by celkový pokles potravní nabídky bezobratlých, a to i v městském prostředí, mohl rehka domácího negativně zasáhnout. Nepoužívejme proto na svých zahradách pesticidy, a postarejme se tak ptákovi roku o bohatou hostinu – a nejen v roce 2024.

Bernd Nicolai je německý ornitolog, který se studiu rehka domácího věnuje již téměř půl století

Foto: archiv Bernda Nicolaie

Foto: Tomáš Bělka (birdphoto.cz)

Začátkem ledna se podařilo zachránit orla mořského, kterého někdo otrávil na Havlíčkobrodsku. Díky včasnému nálezu, telefonické konzultaci psovodky ČSO Kláry Hlubocké a péči Záchranné stanice Lipec čtyřletý orel otravu přežil a byl vypuštěn zpět do přírody. Jde o výjimečný případ. Většina otrav dravců totiž končí jejich úhynem a psí jednotka ČSO má stále plné ruce práce s dohledáváním otrávených návnad a obětí. V lednu někdo otrávil i orla mořského a káni lesní na Žďársku, v prosinci dva orly královské a dva luňáky červené na Břeclavsku.

- **V sobotu 11. listopadu udělila členská schůze v Kolíně čestné členství ČSO Petru Voříškovi.** Petr Voříšek svojí prací za téměř 30 let významně rozšířil dobré jméno ČSO, zejména ve vědeckých kruzích v zahraničí, kde se nyní s ČSO počítá jako s přirozeným partnerem celoevropských projektů ochranářské biologie.
- **Výbor ČSO udělil Ceny ČSO.** Miloslavu Nevrlému za celoživotní literární tvorbu, která motivuje k poznávání přírody a k životu v harmonii s ní, a za podporu dobrého jména ČSO mezi širší veřejností, Davidu Horalovi za systematickou péči o Významné ptačí území Soutok-Tvrdonicko a za příspěvek k výzkumu a ochraně dravců a Jaroslavu Kolečkovi za systematickou péči o mladé a začínající ornitology a za organizaci ornitologického dění na Moravě.
- **Od 22. do 25. listopadu jsme pořádali setkání 50 odborníků z celé Evropy, kteří provozují národní online portály pro sběr dat o pozorování ptáků.** Tématem workshopu bylo vylepšení portálu EuroBirdPortal (eurobirdportal.org), který shromažďuje údaje ze všech evropských portálů, a rozvoj monitoringu a vývoj národních portálů v jihovýchodní Evropě. Děkujeme Ústavu biologie obratlovců AV ČR v Brně za poskytnutí prostor a spolupráci.
- **Začátkem prosince jsme ve spolupráci se společností Česká krajina vypustili malé stádo exmoorských pony do ptačího parku Mnišské louky.** Pět dospělých klisen spásá pětihektarovou pastvinu. Pastva v kombinaci s hloubením tůní či úpravou terénu zefektivní obnovu a péči o ptačí park u České Lípy a podpoří nejenom luční a mokřadní druhy ptáků.
- **V prosinci jsme na pecbms.info zveřejnili nejnovější verzi indikátorů evropských ptáků.** Ukazuje, že jsme od roku 1980 přišli o 19 % jedinců běžných ptačích druhů. Alarmující je zejména 61% úbytek polních ptáků, kteří doplácejí na intenzivní zemědělství.
- **Krátce před vánočními svátky ČSO společně s Revolver Revue vydala knihu *Pražské ptactvo 1800–2020 (Ptáci – město – příběh hrdiny)*.** Jde o doplněné vydání knihy z roku 1944, jejímž autorem je Veleslav Wahl, který patřil ke špičce tehdejší ornitologie a mezi významné bojovníky proti totalitním režimům. Nové *Pražské ptactvo* vychází z Wahlovy poslední vůle a zahrnuje aktualizované údaje o výskytu ptačích druhů v Praze i o Wahlově životě.
- **ČSO měla na konci minulého roku celkem 7267 členů.** Meziročně se rozrostla o 463 členů, a potvrdila tak své postavení největší nevládní ochranářské organizace v Česku.
- **K 1. lednu 2024 se ČSO stala novým majitelem a provozovatelem e-shopu Zelená domácnost.** Využili jsme nabídku jeho zakladatelů Zuzany a Petra Dobrých, kteří z tohoto e-shopu za 13 let vytvořili nejznámější obchod zaměřený na ochranu přírody. Tímto krokem ČSO směřuje k tomu, aby si stále rostoucí organizace udržovala různorodé financování nezávislé na státních dotacích. Veškerý zisk z obchodu zelenadomacnost.com jde nyní přímo na ochranu ptáků.
- **Šestého ročníku sčítání ptáků na krmítkách se zúčastnilo přes 35 tisíc dobrovolníků, kteří poskytli údaje z 24 tisíc hodinových sčítání.** Díky projektu ve spolupráci s veřejností zjišťujeme, které druhy zimují v Česku v blízkosti lidí a jak se to v průběhu času mění (viz str. 27).
- **Spustili jsme novou verzi mobilní aplikace Avif pro Android a také pro iOS.** Slouží pro zadávání údajů o pozorování přímo v terénu. Zadávané údaje se zapisují přímo do faunistické databáze ČSO Avif a jsou k prohlédnutí na webu birds.cz.

Čí je to mládě?

Foto: Giacomo Bruni

Čtyři rodiče – pár rehků zahradních (nahoře) a rehků domácích (dole) – navštěvující jedno sdílené hnízdo

Objev dvou ptačích druhů v jednom hnízdě znamená většinou hnízdní parazitismus, nebo je jeden z druhů potravou přinášenou mláďatům druhého druhu. Ale nález hnízda s pěti mláďaty, o něž se vcelku svorně starají dva rodičovské páry patřící k různým druhům, je poměrně unikátní. Takový objev se podařil italským vědcům v červnu roku 2021 v Toskánsku. Polobudka umístěná na zdi pod střechou rodinného domu přilákala rehka domácího i rehka zahradního. Tyto dva druhy obvykle obývají každý trochu jiné prostředí, ale v lidmi osídlené krajině se často potkávají na stejných lokalitách. Jejich setkání bývá doprovázeno agresivním chováním při obhajobě teritoria, kdy mívají navrch samci rehka domácího. V tomto případě však byly pozorovány samice obou druhů, jak v budce společně budují hnízdo; oba samci na stavbu ze zahrady dohlíželi. Samice poté opět společně zasedly na vajíčka, z kterých se ve stejnou dobu vylíhlo pět mláďat. Později bylo zjištěno, že šlo o tři rehky domácí a dva zahradní, jedno vejce rehka zahradního zůstalo v hnízdě nevylíhlé. Každá samice tak snesla tři vejce, což je v průměru méně, než je pro oba druhy rehků obvyklé. O mláďata se starali všichni čtyři rodiče a jejich vzájemné interakce vědci zaznamenávali pomocí kamery. Přestože občas na hnízdě k nějakým drobným neshodám mezi rodiči docházelo, soužití probíhalo celkem idylicky ku prospěchu mláďat – všech pět bylo zdárně vyvedeno do vzletnosti. Agresivní chování mezi druhy bylo mnohem častěji pozorováno v hnízdním teritoriu než na samotném hnízdě. Zajímavé byly preference při krmení mláďat. Obě samice krmily přednostně mláďata vlastního druhu, ale zhruba v jedné třetině případů nakrmily i mládě druhého páru. U samců byl rozdíl výraznější. Samec rehka domácího téměř spravedlivě rozděloval potravu mezi svoje a cizí potomky. Samec rehka zahradního pak překvapivě ve více než 70 % případů krmil přinesenou potravou mladé rehky domácí. Vědci se domnívají, že by to mohlo být proto, že rehci zahradní příliš dobře nerozeznávají vlastní mláďata, a proto jsou také častěji parazitováni kukačkou, která na tuto jejich neschopnost sází. Dalším vysvětlením může být, že potravy se přednostně dostává mláďatům, která o ní aktivněji žadoní, což mohli být mladí rehci domácí. Přestože z jednoho případu nelze vyvodit obecné závěry, je zřejmé, že schopnost ptáků přizpůsobit se při odchovu mláďat i značně neobvyklým okolnostem je obdivuhodná a snad i inspirativní.

Podle Bruni G. a kol. 2023, Bird Study *70*

Změna klimatu ovlivňuje migrační chování ptáků

Foto: Andy Reago & Chrissy McClarren; CC BY 2.0 DEED

Rehek, nebo lejsek? Lesňáček lejskovitý patří do čeledi lesňáčkovitých, ale v angličtině nese rodové jméno redstart, stejně jako rehci Starého světa.

Stěhovaví hmyzožraví ptáci jsou v době hnízdění a na zimovištích závislí na nabídce potravy. Hmyz a bezobratlí živočichové jsou většinou vázáni na rostliny, které ke svému životu potřebují živiny a přiměřenou vláhu. Stále častější extrémní výkyvy počasí však toto po tisíciletí budované soužití narušují a ptáci (a nejen oni) se změnám musejí přizpůsobovat. V Americe bylo zkoumáno migrační chování lesňáčka lejskovitého, který je podobný našim rehkům. Vědci zjistili, že ptáci zimující na Jamajce ve stále horších podmínkách odlétají ze zimoviště později, protože jim déle trvá, než se před migrací dostanou do dobré kondice. Zimoviště na Jamajce vlivem klimatických změn vysychají a poskytují méně hmyzu, který je pro přežití zimujících ptáků klíčový. Zároveň však na hnízdištích začíná vegetační sezona dříve, proto je výhodné vrátit se ze zimovišť brzy. Ptáci tento rozpor řešili tím, že zkrátili dobu vlastní migrace o více než 40 %, letěli tedy rychleji s méně zastávkami. Cenou za tento výkon však byla o několik procent snížená pravděpodobnost přežití dané hnízdní sezony. Kompenzací tohoto rizika je až o čtvrtinu lepší přežívání mláďat párů, které v sezoně hnízdí dříve.

Také evropští dálkoví migranti vykazují dlouhodobé změny v chování, které jsou reakcí na měnící se podmínky jak na hnízdištích, tak na zimovištích. Studie z roku 2021 zpracovala data odletů a příletů 20 druhů přelétajících při migraci Saharu a zimujících v Gambii. Z výsledků je patrné, že ptáci během posledních 27 let prodlužují svůj pobyt na evropských hnízdištích – odlétají v průměru o 16 dní později – a naopak zkracují dobu, kterou tráví na zimovišti v tropických oblastech, a to v průměru až o dva měsíce, jak ukazují data získaná za posledních 56 let. Roli mohou hrát zhoršující se podmínky na zimovištích a obecně během tahu, kdy již ptáci nemohou spoléhat na to, že na pravidelných zastávkách naleznou dostatek vody a potravy. Zdá se tedy, že se evropská hnízdiště stávají prostředím, kde lze trávit stále více času, a mnoho druhů, včetně našeho rehka domácího, se těmto novým podmínkám přizpůsobuje.

Podle Dossman B. C. a kol. 2023, Ecology *104/2*
a Lawrence K. B. a kol. 2022, Global Change Biology *28/2*

Foto: Jiří Parůžek (eu.zonerama.com/jirfren)

Rehek domácí ptákem roku 2024

Černošedé zbarvení a rezavý ocas, kterým často pocukává, jsou poznávací znaky samečka rehka domácího a tento metaforicky umouněný šat mu vysloužil i lidové jméno kominíček

Kdo by neznal rehka domácího, odvěkého souputníka člověka, který od jara vyzpěvuje z nejedné střechy! V posledních letech však rehci, patrně v souvislosti s oteplováním planety, mění své chování. Postupně se šíří na sever Evropy a někteří u nás zůstávají i v zimě. Zvolením rehka ptákem roku tak chceme ukázat, že i běžné druhy ptáků nám mohou pomoci porozumět, jak změna klimatu ovlivňuje rozšíření druhů a chování populací.

Rehek domácí (*Phoenicurus ochruros*), pro mnohé známý jako kominíček či čermáček, je pták zhruba velikosti vrabce, ovšem štíhlejší a na delších černavých nohách. Dospělý samec má uhlově černé tváře, hrdlo a hruď, šedavé temeno, týl, záda a břicho, výrazné bílé pole v křídle, tvořené bílými lemy vnějšího praporu loketních letek, a rezavý ocas. Samice a většina mladých samců jsou jednolitě šedí a také pro ně je typický rezavě zbarvený ocas. Zobák rehků je štíhlý, černě zbarvený a dokonale přizpůsobený k lovu bezobratlých.

Areál rozšíření rehka domácího zahrnuje velkou část Eurasie. V Evropě se rehek v posledních letech šíří severním směrem a jeho hnízdní areál zasahuje až do jižních částí Skandinávie. Západní hranice areálu rozšíření zasahuje do severozápadní Afriky a na Pyrenejský poloostrov, východní pak do oblasti centrální Číny. Na tomto rozsáhlém území tvoří rehek domácí několik barevně a velikostně odlišných poddruhů.

V České republice se s rehkem domácím můžeme setkat na celém území, a to od nížin až po vysokohorská suťoviště. Jedná se o biotopově nenáročný druh, který nejčastěji potkáme v blízkosti lidských sídel. Početnost rehka domácího u nás je odhadována na 200–400 tisíc hnízdících párů. Odhad evropské hnízdní populace se pak pohybuje v rozmezí 5,7–10 milionů párů.

Náš rehek je čiperný ptáček, jenž obratně loví hmyz – často po způsobu lejsků v letu. Neustále potřásá svým rezavým ocáskem. Jinak je to divoch a často se pere se svými soukmenovci nebo i s jinými ptáky. Za to jeho zpěv nestojí za nic; má nepříjemný řezavý hlas, jako když pilou řeže. Jen někdy se najde jedinec o trochu nadanější. A jako by zpěv sám nestačil, baví rehek samičku leteckou produkcí, při níž vzlétá do výše, třepotá se na jednom místě a opisuje oblouky, aby se pustil kolmo dolů jako kámen.

Jiří Baum: *Ptactvo Velké Prahy.* Orbis 1941

Šaty a určování

Mláďata rehků domácích jsou zbarvena jednolitě šedě. Po opuštění hnízda mají jen velmi krátký, typicky rezavě zbarvený ocas, který jim postupně dorůstá. U mláďat není možné určit pohlaví a stejně tak je tomu u většiny mladých ptáků do následujícího hnízdního období. Do té doby totiž nezůstávají zbarveny šedě pouze samice, ale také zhruba 88 % mladých samců, protože samci rehka domácího získávají šat dospělého ptáka až po více než roce života. V případě evropských pěvců se jedná o neobvyklou strategii, jež se zřejmě vyvinula z důvodů menší nápadnosti a snížení agresivity ze strany starých samců, kterým nemohou mladí jedinci konkurovat. Tento samicobarvý šat u samců označujeme jako *cairii*.

Mladí samci v šatu *cairii* zůstávají šedě zbarveni nejen na podzim a v zimě, kdy jsou od samic zpravidla neodlišitelní, ale také v následujícím hnízdním období. Pohlaví šedých rehků tak můžeme s jistotou určovat obvykle až na začátku jara, s nástupem hnízdního chování. Zpívajícího šedého rehka můžeme označit za mladého samce v šatě *cairii*, protože samice rehků nezpívají, nebo to alespoň dosud nebylo zjištěno. Naopak šedého rehka sbírajícího hnízdní materiál či sedícího na hnízdě můžeme určit jako samici, jelikož u rehků jsou to hnízdní projevy typické pro toto pohlaví.

Zbylých 12 % mladých samců má vlivem zvýšené hladiny testosteronu na těle náznaky černého opeření, které jejich pohlaví prozrazuje. Tento černošedý šat označujeme jako *paradoxus*. Černavá pera se nacházejí hlavně v okolí masky a na hrudi. Během podzimu a zimy dochází k postupnému opotřebení šedavých špiček per a podíl černého zbarvení se zvyšuje. Na začátku jara mohou tito mladí samci svým zbarvením nápadně připomínat dospělé samce, nicméně v křídle můžeme pozorovat několik odlišností. Nejnápadnější z nich je absence bílého pole. V ojedinělých případech se náznak bílého pole v křídle objevuje, a to v důsledku přepelichání jedné nebo několika loketních letek, jež pak mají černý odstín a bílý vnější okraj, který právě ono bílé pole v křídle tvoří. Rozsah bílé je ale obvykle malý a často můžeme pozorovat asymetričnost mezi oběma křídly. Dalším znakem nápadným v hnízdním období je vybledle hnědavý odstín většiny křídla. Jedná se o opotřebovaná juvenilní pera, která časem blednou a s černým opeřením na těle výrazně kontrastují.

Foto: Petr Procházka

Foto: Marek Brabec

Foto: Radovan Václav (CC BY-NC 2.0 DEED)

U mladých ptáků v šedém šatu obvykle nevíme, zda jde o samce, či samice. S ročním odstupem je to však jasné. Vlevo mladý rehek domácí v listopadu 2022, u nějž nešlo podle zbarvení určit pohlaví. Vpravo tentýž pták v prosinci 2023 v šatu dospělého samce. Nyní tak už víme, že se minulou zimu jednalo o mladého samce v šatu *cairii*.

Mladý samec v šatu *paradoxus* má hnědavé křídlo bez bílého pole

Foto: Zuzana Pernicová (Flickr ČSO)

Foto: Sergey Yeliseev (CC BY-NC-ND 2.0 DEED)

Na podzim druhého roku života mladí samci přepelichají do šatu dospělých samců

Původním prostředím rehka domácího jsou skály, suťoviště a horské soutěsky

Teprve na konci hnízdního období dochází u loňských ptáků k výměně veškerého opeření. Samice zůstávají jednolitě šedé, nicméně samci vylíhlí v předchozím roce, ať už byli v šatu *cairii*, nebo *paradoxus*, získávají poprvé šat dospělého samce s typickým šedočerným zbarvením a výrazným bílým polem v křídle.

Rehek je pták, který působí neklidně, je neposedný a prakticky neustále v pohybu. Díky jeho obvyklým pohybům ho můžeme často určit i na větší vzdálenost, kdy nejsme schopni rozeznat jednotlivé barvy na těle. Mezi tyto typické pohyby patří podřepování na místě a časté potřásání ocasem. S oblibou sedá na vyvýšená místa, jako jsou ploty, kůly, zídky, hřebeny střech a komíny, odkud vyhlíží kořist nebo zpívá.

Zpěv rehka domácího domácího (QR kód vlevo) je nezaměnitelný, jeho délka je v rozmezí 2,5–4 sekund a skládá se ze tří částí. Začíná hlasitým trylkem, po krátké odmlce pokračuje tišší, typicky chraplavě drsnou strofou a končí opět hlasitou melodickou částí, která má obvykle 3–4 zvonivě znějící tóny.

Kontaktním a zároveň varovným hlasem rehků (QR kód vpravo) je pak opakovaný hvízdavý tón, jehož četnost s rostoucí mírou znepokojení roste. V případě varování před predátorem, například kočkou, je hvízdání doplněno o zvuk připomínající cvakání kamenů o sebe.

Prostředí

Ve výběru prostředí je rehek domácí velmi flexibilní. Podobně jako řada dalších druhů rodu *Phoenicurus* je původně obyvatelem hor, a proto jeho primární hnízdní biotopy představují nejrůznější typy skalnatého bezlesí vysokých poloh. Obývané prostředí tak zahrnuje jak horské soutěsky, suťoviště či balvanová pole na okrajích ledovců, tak i řídce porostlé vysokohorské pastviny s roztroušenými skalkami. Společným rysem těchto typů prostředí je otevřenost a zároveň přítomnost skal či větších kamenných bloků, které slouží jako hnízdiště a posedy pro lov kořisti. Dále je nápadná absence vyšší husté vegetace, zejména stromů, a celkově malý vegetační zápoj.

Díky přizpůsobivosti tohoto druhu ale v minulosti došlo, zejména v evropské části areálu, k jeho expanzi do nižších poloh, a celkově tak rehek domácí obývá velmi širokou paletu prostředí od nížin až do hor. Přesto ani v nižších polohách zcela nezapře svoji původní vazbu na skalnaté prostředí. Proto nás jistě nepřekvapí, že ho najdeme i na pobřežních útesech, zříceninách hradů, v lomech, štěrkovnách, ale třeba i v povrchových dolech a na haldách.

Minimálně v Evropě jsou ale pro rehka domácího v současnosti nejdůležitějším hnízdním prostředím lidská sídla. Zde mu skály nahrazují lidské stavby a konstrukce všeho druhu. S oblibou využívá staveniště, průmyslové areály, sklady, nádraží či přístavy. Díky jeho flexibilitě ho tak najdeme od rušných center velkoměst přes malá sídla a vesnice až po samostatně stojící stavby bez ohledu na nadmořskou výšku. Pravidelně ho můžeme potkat třeba i ve vinicích, kde rád využívá nízké budovy sklípků, opěrné zídky i dřevěné přístřešky na nářadí. Dokonce ani na vysokohorských pastvinách nepohrdne lidskými stavbami a rád zahnízdí v osamělých kapličkách, senících či salaších.

Souvislým lesním celkům se rehek domácí vyhýbá, i když na něj občas narazíme v rozvolněných suťových lesích nebo na mýtinách s lidskými stavbami. Podobně příliš nevyhledává části měst s bohatě strukturovaným stromovým porostem a hustší křovinnou vegetací. V lidských sídlech naopak preferuje struktury, které se svým charakterem do jisté míry podobají původním vysokohorským stanovištím. Proto nejvyšších hnízdních hustot dosahuje v místech, kde se střídají samostatně stojící velké stavby a vyšší struktury (věže, stožáry, jeřáby) s volnými plochami, přičemž klíčová bývá mozaika řídké ruderální vegetace a nízce střižených trávníků. Velmi oblíbená jsou i staveniště s hrubými stavbami bez oken a hromadami suti.

V pohnízdním období upřednostňují rehci domácí otevřené biotopy s nízkou nebo řídkou

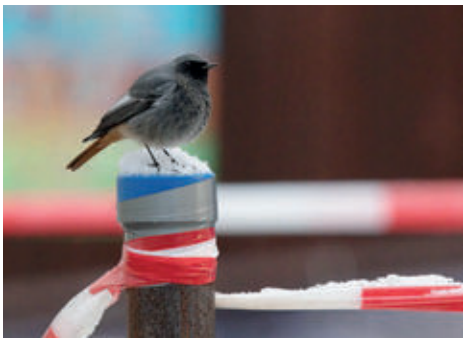

Foto: Marek Brabec

V našich podmínkách ho dnes nalézáme prakticky výhradně v sekundárním urbánním prostředí

Foto: Michal Mašík (fauflophoto.cz)

I když jsou hlavní rehčí potravou bezobratlí, živí se i různými bobulemi, např. rybízem, kterými občas krmí i svá mláďata

vegetací. Proto na ně během tahu velmi často narazíme i ve volné zemědělské krajině, na sklizených polích, na ruderálních plochách, bezlesých horských pláních a horských hřebenech. Za nepříznivého počasí je lze na průtahu pozorovat také na březích řek, kde na štěrkových lavicích hledají potravu. Na tradičních středomořských zimovištích osídlují podobná stanoviště jako v hnízdním období, ale nepohrdnou ani dalšími typy prostředí, například olivovými háji.

Mimo hmyz v létě vyhledává velice rád různé bobule. Za deštivých dnů krmívá své mladé bobulemi bezu červeného, které brzy uzrávají, potom přijde na řadu bez černý, jehož má býti všude dost nasázíno. V září a říjnu možno říci, že jsou bobule jedinou jeho potravou, pokud mu je houfy špačků nesesbírají. R. 1905 ještě 18. listopadu byl ♂ ve filialním kostelíku v Starkoči pozorován, ale po mouchách tam nikde nezůstalo ani památky.

Karel Kněžourek: *Velký přírodopis ptáků. Díl první.* Nakladatel I. L. Kober v Praze. 1912.

Potrava

Hlavní složku potravy tvoří drobní a středně velcí bezobratlí, především hmyz a pavoukovci. Z hmyzu převažují zástupci řádů brouci, ploštice, motýli a dvoukřídlí, a to v různých vývojových stadiích, tedy od larev přes kukly až po dospělce. Další velmi často lovenou skupinou jsou blanokřídlí, především mravenci. Z pavoukovců pak rehek domácí nejčastěji chytá pavouky a sekáče.

Potravu hledá přímo na zemi nebo za ní podniká opakované výpady z pozorovatelny na vyvýšeném místě, kterou může být plot, kůl, kámen nebo třeba popelnice. Z ní slétá za kořistí na holé povrchy nebo na místa s nízkou a řídkou vegetací. Na zemi loví asi 80 % kořisti. Po výpadu se často vrací na stejné místo nebo na jinou pozorovatelnu v blízkosti. Mnohem méně často loví ve vzduchu, kdy při pronásledování letícího hmyzu provádí akrobatický let. Sporadicky – hlavně za nepříznivého počasí – nalétává na stěny a sbírá potravu během třepotavého letu.

Mezi vzácně zaznamenané způsoby hledání potravy u rehka domácího patří hrabání do hloubky 2–4 cm, aby se dostal k larvám ukrytým pod zemí, spolupráce s kamenáčky pestrými na pláži, kteří tam hledají potravu typickým otáčením kamenů, nebo lov v noci pod pouličním osvětlením, jež přitahuje noční létající hmyz.

Velikost nejčastěji lovených bezobratlých se pohybuje v rozmezí 4–10 mm. Rehci jsou ale schopni ulovit kořist od milimetrových chvostoskoků přes asi 3 cm dlouhé larvy nočních motýlů až po 6–8 cm dlouhé žížaly, které ovšem, podobně jako drobní suchozemští korýši a plži, spadají do kategorie náhodné až výjimečné kořisti. Z ČR jsou známy dva extrémní případy, kdy si rehek jako svoji kořist vybral drobného obratlovce. V prvním případě držel v zobáku 2–3 cm velký rybí plůdek, se kterým následně odletěl. Samotné pozření pozorováno nebylo. Ve druhém případě byl rehek domácí zdokumentován při pokusu o pozření mláděte ještěrky.

Hmyzem a pavoukovci krmí rehci domácí také mláďata na hnízdě. Pokud uloví větší larvu, nejprve ji zobákem a opakovanými trhavými pohyby s nárazy o zem naporcují. Motýlům zpravidla odlamují křídla a teprve poté je přinesou na hnízdo. U pozdních hnízdění se v potravě přinášené mláďatům starším 8 dní může objevovat i rostlinná složka. Do té spadají nejrůznější dužnaté plody, jako je rybíz, moruše, maliny či borůvky, ale i bobule bezu červeného, který dozrává dříve než bez černý.

Bobule bezu černého pak tvoří nemalou složku potravy rehků v průběhu migrace, zvláště během nevlídného počasí, kdy hmyz málo aktivuje. Aby nabrali dostatek tukových zásob před odletem na zimoviště, jsou schopni pozřít i vyšší desítky bobulí za den. V průběhu podzimu a v zimě podíl rostlinné složky v potravě rehků roste. U nás se zimující rehci domácí s oblibou přiživují na plodech mnohých dřevin, nejčastěji loubince, svídy, brslenu nebo rakytníku. Drtivá většina našich rehků domácích stále odlétá na zimoviště v jižní Evropě, konkrétně v oblasti Středomoří. Zde běžně loví bezobratlé a živí se i tamními plody, včetně oliv, řešetláku nebo řečíku. Zajímavý je záznam rehka, který si v zimě na Gibraltaru zpestřoval jídelníček nektarem z aloe.

V rostlinné a živočišné potravě rehků se často objevují nestravitelné zbytky. U rostlin jsou to převážně semena, z nichž některá mohou tvořit nemalou část plodu. U živočichů jsou to pak nejčastěji krovky tvořené chitinem. Tyto nestravitelné části potravy rehci pravidelně vyvrhují v podobě drobné kuličky či válečku s rozměry až 1,5 × 0,5 cm.

Foto: Tomáš Grim (tomasgrim.com)

Rehek domácí si hnízdo staví v nejrůznějších výklencích, polodutinách či štěrbinách a svou volbou vhodného místa nás nejednou překvapí

Hnízdění

O zvláštním hnízdě vypravuje svobodný pán König-Warthausen ve Würtembersku, nalézalo se v jícnu jednoho z obou děl před zámeckým portálem postavených (válečná kořist z r. 1870). Šťastně se tu vyvedlo 5 mláďat k veliké radosti zámeckého pána – ornithologa. „Krásný to obrázek míru!“

Karel Kněžourek: *Velký přírodopis ptáků. Díl první.* Nakladatel I. L. Kober v Praze. 1912.

Na hnízdiště samci přilétají dříve než samice a záhy začnou zpěvem obhajovat teritorium. Na přelomu března a dubna bývá u nás obsazena již zhruba polovina všech teritorií, na severním okraji areálu a vysoko v horách k tomu dochází až o několik týdnů později. Bezprostředně po příletu si samec zabere vhodně umístěný okrsek, odkud vyhání jiné samce. K účinné obhajobě teritoria a lákání samice využívá co možná nejpřehlednější a nejvyšší místa, odkud zpívá. V horách to jsou vrcholky skal, v lidských sídlech hřebeny střech, komíny, špičky kostelních věží, ale i vrcholky korun stromů.

Rehek domácí je notoricky znám tím, že ráno začíná zpívat jako jeden z prvních druhů, a to jednu až dvě hodiny před východem slunce. Zároveň patří k vytrvalým zpěvákům – na začátku hnízdní sezony často zpívá s malými přestávkami až do soumraku, přičemž zpěvní aktivita dosahuje vrcholu v brzkých ranních hodinách a vpodvečer.

Foto: Václava Štoflová (stoflova.cz)

Mláďata jsou po opuštění z hnízda ještě sedm až dvanáct dní krmena a chráněna rodiči

Samci rehka domácího zpravidla v dané sezoně hnízdí s jednou samicí, jen staří samci s nejkvalitnějšími teritorii někdy získají současně dvě samice. Samice po příletu často obhlíží i několik teritorií. Samec ji při takových návštěvách pronásleduje a v pauzách mezi honičkami se jí dvoří – čepýří peří, tiskne tělo k zemi, roztahuje křídla a ocas a opírá ho o zem. Páření se odehrává zpravidla na vyvýšených místech, například na hřebenu střechy. Spárovaní jedinci spolu často hnízdí po celou hnízdní sezonu a díky věrnosti hnízdišti se může tento svazek obnovit i napřesrok.

Místo ke stavbě hnízda vybírá samice. Hnízda bývají typicky umístěna v různých výklencích nebo štěrbinách ve skalních stěnách či budovách, někdy i na zemi pod kameny nebo deskami, jen vzácně v opuštěných králičích norách nebo polodutinách stromů. Na lidských budovách se jedná o celou plejádu nejrůznějších míst, jako jsou krovy, trámy, nosníky, pilíře či římsy. Občas najdeme hnízdo postavené třeba i v hnízdech vlaštovek či v polobudkách. Kuriozitami bývají hnízda na zavěšeném nářadí, v plechových konvích či barelech, ale i na stavebních strojích nebo nákladních automobilech, a to i přestože jsou tato zařízení v provozu několik hodin denně.

Hnízdo bývá složeno z nejrůznějších materiálů. Základ hnízda často obsahuje seno, slámu, mech, ale i listy, hobliny a kousky omítky či pytloviny. Hnízdní kotlinka bývá vystlána jemnými stébly, lýkem, chlupy nebo peřím, méně často mechem, skelnou vatou či nitěmi. Hnízdo je relativně objemná stavba s dobrými izolačními vlastnostmi. Vnější rozměry hnízda závisejí především na dostupném prostoru, v extrémním případě může být hnízdo i širší než 20 cm a vyšší než 10 cm. Průměr kotlinky činí zpravidla 60 mm, hloubka kotlinky 42 mm.

Hnízdo staví samice obvykle 6–8 dní, za nepříznivého počasí se stavba může protáhnout i na více než dva týdny, naopak u náhradních snůšek může být dokončeno již po čtyřech dnech. V místech s dostatkem výklenků může být před první snůškou rozestavěno i několik hnízd. V případě ztráty vajec během snášení může samice použít v nezměněné podobě cizí hnízda rehků domácích nebo i jiných druhů.

Samice snáší 4–5 (vzácněji 3 nebo 6) matně lesklých a čistě bílých vajec, která mají jen výjimečně bledě modrý nádech. Klade je v jednodenních intervalech v brzkých ranních hodinách. Snášení začíná zcela výjimečně již koncem března, obvykle však až v polovině dubna; nejpozdější pravidelné kladení vajec ve všech nadmořských výškách probíhá v druhé dekádě července. Kladení vajec koncem července nebo začátkem srpna je sice známé, ale je spíše ojedinělé. Četnost a úspěšnost druhých a třetích snůšek je u rehka domácího vzhledem k rostoucímu populačnímu trendu a rozšiřování areálu velmi zajímavým jevem. Odhaduje se, že v závislosti na nadmořské výšce klade 50–90 % párů ve střední Evropě druhé a 10 % třetí snůšky.

Samice zasedá na snůšku vpředvečer nebo v den snesení posledního vejce, inkubace trvá 12–17 dní a délka péče o mláďata na hnízdě trvá dalších 12–19 dní. Mláďata se líhnou víceméně synchronně; samice je zahřívá, krmí je oba rodiče. Krmení probíhá v průběhu celé světlé části dne (v průměru 15–20 zakrmení na rodiče za hodinu) s vrcholy brzy ráno a pozdě odpoledne. Zatímco samice krmí mláďata rovnoměrně během celého období hnízdní péče, samec malá mláďata zásobuje potravou méně často. Samec si také dává v krmení delší pauzy než samice, ale častěji nosí větší kořist. Frekvence krmení roste v druhé polovině období hnízdní péče, zejména pak u samce. Pohnízdní péče trvá většinou jen 10 dní, ale může se protáhnout až na tři týdny.

Úspěšnost hnízdění závisí do značné míry na umístění hnízda. Díky tomu, že většina hnízd je dobře ukryta, jsou vejce i mláďata v hnízdě relativně v bezpečí. U špatně skrytých hnízd jsou ale šance na vyvedení mláďat pochopitelně nižší. Nejčastějšími příčinami neúspěchu hnízd jsou predátoři (kočky, straky) a lidé (odstraňování hnízd, rušení). Zejména v horách pak na úspěšnost hnízdění negativně působí vlny chladného počasí. Rehek domácí je u nás občasným hostitelem kukačky obecné. V Alpách je ale kukačkou parazitován mnohem častěji a o dlouhodobém soužitím s tímto hostitelem tam svědčí mimetická, čistě bílá vejce kukaček. Velké ztráty po vylétnutí mláďat z hnízda způsobují kočky domácí, pro něž jsou čerstvě vyvedená mláďata velmi snadnou kořistí, protože ještě neumějí dobře létat a často se zdržují při zemi.

Rehek domácí a změna klimatu

V posledních desetiletích je dobře patrné, jak se mění globální klima. V důsledku oteplování naší planety pozorujeme u řady druhů ptáků změny početnosti, posuny areálů do severnějších zeměpisných šířek a přesuny těžišť výskytu do vyšších poloh. Zatímco řada vysokohorských druhů je změnami klimatu přímo ohrožena, protože před oteplováním už nemají kam výše ustoupit, u rehka domácího je situace odlišná. Zdá se totiž, že z těchto změn spíše profituje.

Přestože nebyla expanze rehka domácího z původního horského prostředí do nížin přímo zdokumentována, jeho šíření v Evropě v posledních 200 letech je dobře popsáno ve starší literatuře. Ve velkých městech na jihu střední Evropy hnízdil rehek domácí již na přelomu 18. a 19. století a od té doby se postupně šíří na sever. Teprve v druhé polovině 19. století se stal hojně rozšířeným i v severním Německu a v Polsku. První hnízdění ve Švédsku bylo zaznamenáno koncem 80. let 19. století, poté se počet hnízdících párů rychle zvyšoval; ve srovnání se střední Evropou je ale populační hustota v severní Evropě stále nízká. To, že šíření rehka domácího dále pokračuje, názorně demonstrují data z posledního evropského hnízdního atlasu (EBBA 2), která dokládají poměrně velký nárůst počtu obsazených čtverců v severní a severovýchodní Evropě oproti prvnímu mapování.

Proto asi nepřekvapí, že jako jeden z mála našich druhů ptáků rehek domácí neubývá. Dlouhodobý celoevropský populační trend ukazuje mírný vzestup. Odhaduje se, že za posledních 30 let evropská populace rehka domácího narostla o 80 %. Podobně i u nás populace rehka domácího dlouhodobě mírně zvyšuje svoji početnost. Krátkodobé lokální výkyvy populace z roku na rok jsou sice známé, ale celkově nevýznamné, protože jsou následně kompenzovány usídlením mladých ptáků odjinud.

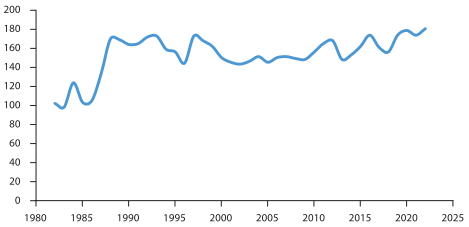

Zdroj: pecbms.info

Vývoj početnosti rehka domácího v Evropě mezi lety 1982–2022, založený na údajích Celoevropského monitoringu běžných druhů ptáků z 30 zemí. Za posledních čtyřicet let vykazuje populace druhu 80% nárůst.

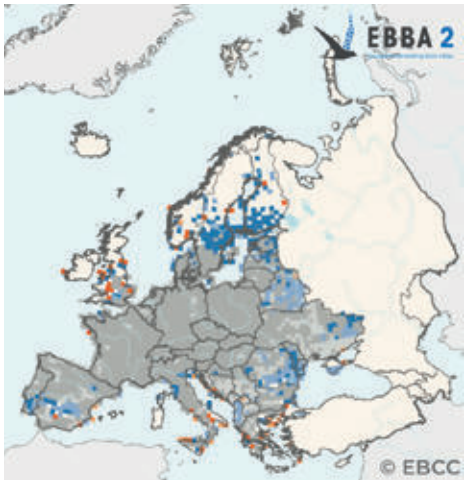

Zdroj: ebba2.info

Mapa hnízdního rozšíření rehka domácího v Evropě: oranžově – výskyt pouze v 80. letech 20. století, kdy probíhalo mapování pro první Evropský atlas hnízdního rozšíření ptáků EBBA1; modře – výskyt pouze v letech 2013–2017, kdy probíhalo mapování pro druhý atlas (EBBA2); šedě – výskyt v obou obdobích

S oteplováním klimatu se mění i migrační chování rehka domácího. Zatímco dříve ptáci hnízdící ve střední Evropě na podzim táhli do Středomoří a pokusy o zimování byly u nás spíše ojedinělé, v posledním desetiletí došlo k bezprecedentnímu nárůstu počtu zimujících rehků domácích. Tuto změnu chování dokládají i výsledky projektu Rehci v zimě, o němž se dočtete na str. 21.

Úspěch rehka domácího podle všeho spočívá v kombinaci jeho flexibility v biotopových nárocích (významně posílené již dřívějším osídlením lidských sídel), širokého spektra potravy, zkracování migrační vzdálenosti, velkého reprodukčního potenciálu a malé věrnosti mláďat hnízdišti, tedy faktorů, které spolu se změnou klimatu a postupující urbanizací Evropy efektivně umožňují postupné navyšování početnosti a kolonizaci nových oblastí.

Petr Procházka | *pracuje v Brně (v Ústavu biologie obratlovců AV ČR) a zaujalo ho, kolik rehků domácích v tomto městě v posledních letech zimuje. Spolu s Filipem Petříkem proto založil zimní projekt Rehci v Brně a koordinuje ho.*

Filip Petřík | *je učitel, amatérský ornitolog a kroužkovatel, který se systematicky věnuje rehkům domácím. V hnízdním období sleduje populaci v Uherském Brodě – Těšově a v zimě kroužkuje zimující jedince v Brně.*

Čermák, nebo kominíček? Rehčí etymologie a mudrosloví

Vědecký název rehka domácího *Phoenicurus ochruros* vychází z kombinace řeckých slov *foinix* a *ochros* označujících tmavě červenou a okrovou (tedy zemitě žlutou až červenavou) barvu s výrazem *ura* znamenajícím ocas. S trochou fantazie bychom jej tedy mohli doslova přeložit jako *rudochvost okroocasý*. Anglické *redstart*, německé *Rotschwanz*, španělské *colirrojo*, francouzské *rougequeue*, italské *codirosso*, rumunské *codroș*, chorvatské *crvenrepka*, bulharské *červenoopaška*, ukrajinské *horychvistka* i maďarské *rozsdafarkú* jasně poukazují na nápadný rezavě červený ocas obou druhů evropských rehků. Barvou v názvu trošku vybočuje snad jen slovenské pojmenování *žltochvost*.

Ručně kolorovaná litografie britského ornitologa a nakladatele Johna Goulda z knihy *Birds of Europe* (1862–1837); za pozornost stojí hnízdo ukryté v původním prostředí ve skalní štěrbině

Odkaz na rezavě červenou barvu ocasu skrývá možná trochu nečekaně i české lidové jméno *čermák*, *čermáček*. Staročeské slovo *čermný* totiž původně označovalo červenou barvu, nikoli černou, jak se dnes někteří lidé domnívají. Až později bylo slovo *čermný* nahrazeno slovem *červený* odvozeným od červce nopálového, z něhož se získával červený pigment. Zato původ českého rodového názvu *rehek* je méně jasný: někteří jej odvozují ze slova *rezek* (záměnou *z* za *h*), jiní předpokládají zvukomalebný původ a srovnávají ho s podobnými lidovými jmény jiných pěvců (typu *řehák*, *řeháček*).

Černavého opeření starého samce rehka domácího si všímá řada druhových pojmenování, ať už prostým přidáním černé barvy (anglické *black redstart*, francouzské *rougequeue noir*, srbské *crna crvenrepka* apod.), anebo metaforickým připodobněním k nemytým špindírům vyuzeným kouřem či umouněným od sazí nebo uhlíků (katalánské *cotxa fumada*, slovinské *šmarnica*, polské *kopciuszek* a španělské *colirrojo tizón*). K nejpůsobivějším pojmenováním ale patří přirovnání rehků domácích k řemeslníkům, jejichž povolání je pověstné černou špínou. Mistrně to dokládá české lidové *kominíček*, jeho italský ekvivalent *codirosso spazzacamino*, ale třeba i novořecké *karvuniaris* odkazující na uhlíře.

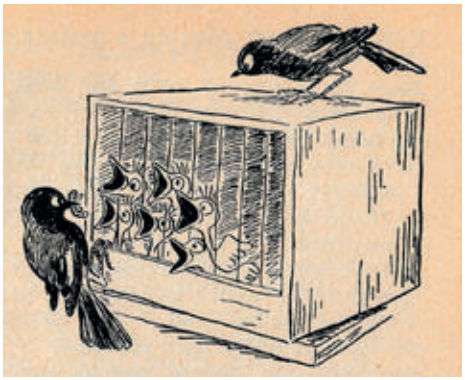

Čermáčci z *Uprchlíka na ptačím stromě* (1943) Ondřeje Sekory zničili draka synu pana Moulíka, který se jim pomstil tak, že vybral malé rehky z hnízda a dal je do klece (na obrázku ale mláďata nesprávně krmí dva samci)

Již zaniklé staročeské jméno *ludačka*, připsané českým glosátorem v Klaretově *Fyziologáři* (kolem roku 1365), se odvozuje od slova *ludač* značícího klamného člověka, kejklíře nebo žertéře. Klaret sám ve svých mravoučných verších rehka připodobňuje dokonce k satanáši, jenžto svým šalebným chováním svádí chudáky z cesty a poté je spálí ohněm pekelným. Kromě této didaktické alegorie se ale rehek domácí těšil spíše sympatiím a byl našim předkům velice dobře znám, o čemž svědčí celá plejáda lidových jmen. Zde vzpomeňme některá méně častá, jako třeba *brožek*, *čančořík*, *červáček*, *červenochvostek*, *fojtík*, *hviždžák*, *chvistek*, *kominárek*, *krovník*, *pecuška*, *pleskač*, *relík*, *střasáček*, *střecháč* či *visánek*.

Pokusíme-li se vystopovat nejstarší zmínky o rehcích obecně, nemůžeme opomenout Aristotelovu poznámku, že na zimu se *phoenikuroi* mění na *erithakoi*, což bývá interpretováno jako tehdejší vysvětlení toho, kam na podzim mizí rehci zahradní. Od té doby se pak hodně dlouho tradovalo, že rehci zahradní do zimy přepeří a změní se na červenky. Někteří novodobí učenci však dnes tuto antickou metamorfózu chápou jako pouhé označení sezonní výměny šatů téhož (blíže neidentifikovaného) druhu ptáka. Dovolím si zde nabídnout alternativní vysvětlení, neboť Aristotelem použité sloveso *metabállō* (měnit) umožňuje snad onu *proměnu* interpretovat i jako *výměnu* druhů, kdy rehky zahradní po jejich odletu na zimoviště vystřídají červenky obecné. Třeba by Aristotela potěšilo, že jeho věta dává smysl i dnes.

Vraťme se ale k našemu cílovému druhu. Německé lidové mudrosloví praví, že před bouřkou hledá rehek domácí útočiště v domě. Podle starých představ obyvatel rakouských Alp byli rehci domácí pokládáni za nebeské posly nebo symbol Matky boží. V kantonu Bern byl rehek domácí považován za symbol štěstí, a pokud zahnízdil v kterékoli části domu, věřilo se, že to bude rok štěstí a prosperity. V některých oblastech rehek chránil dům před bleskem nebo požárem, jinde tomu však bylo přesně naopak. Tyto pověry mohly být spojeny buď s oblibou tohoto druhu osídlovat spáleniště budov, nebo s jeho ohnivým ocasem a černavým šatem samce připomínajícím barvou ohořelé zbytky dřeva po požáru. U Neuchâtelu se tradovalo, že rehkovi nesmíte nikdy ublížit, protože jinak by do vašeho domu udeřil blesk. V kantonu Valais se věřilo, že zabije-li dítě rehka na střeše rodného domu, jeho otec nebo matka zemřou. Jestliže k tomuto činu dojde na střeše stáje, přijdou o nejkrásnější zvíře ve stáji.

Na rozdíl od folklóru je literatura k rehkům docela skoupá. Pokud se vůbec rehek v nějakém díle objeví, zpravidla nehraje hlavní roli. Poslouží třeba jen k lyrickému dokreslení venkovské atmosféry (Wilhelm Lehmann: *zwirbelt Rotschwanz seinen Spruch* – šmodrchá rehek svůj popěvek) anebo přidá drobnou epizodku, tak jako čermáčci v Sekorově *Uprchlíkovi na ptačím stromě*. Absence rehků v literatuře překvapuje, protože oba druhy jsou poměrně běžné a rehek domácí se v posledních několika stoletích stal vyloženým souputníkem člověka. Zkuste mu to tedy vynahradit, vyvěste na bezpečném místě polobudku a nepoužívejte na zahradě pesticidy. Mít tyto čilé kumpány jako podnájemníky, poslouchat jejich přiškrcenou písničku a pozorovat jejich neutuchající úsilí při krmení mláďat je přece v dnešním přetechnizovaném světě neocenitelným balzámem na duši!

Petr Procházka

Dřevoryt rehka domácího z kapitoly „Du Rossignol de mouraille" knihy *L'histoire de la nature des oyseaux* (1555) francouzského přírodovědce Pierra Belona

V tak zvaném Gessnerově bestiáři, pětisvazkovém díle *Historia animalium* (1551–1558), které je považováno za počátek moderní zoologie, najdeme bohužel jen rehka zahradního. Ale ruku na srdce, vážně to z obrázku švýcarského přírodovědce a lékaře Konrada Gessnera poznáte?

Foto: Nina Babicová

Foto: Ludmila Korešová

Foto: Nina Babicová

Foto: Marek Brabec

Kam táhne rehek domácí

Co přineslo kroužkování

Charakter migrace: migrant na krátkou vzdálenost	
Počet okroužkovaných ptáků[1] (1934–2022)	108 135
Počet zpětných hlášení	1698
Počet hlášení v zahraničí	119
Nálezy cizích kroužkovanců u nás	15
Nejvzdálenější nález	Sýrie (2503 km)
Nejsevernější nález	Polsko (52.73N)
Nejjižnější nález	Alžírsko (30.72N)
Nejvýchodnější nález	Rusko (37.36E)
Nejzápadnější nález	Portugalsko (07.85W)
Nejstarší kontrolovaný pták	5 let, 10 měsíců

1 V letech 1934–2021 byly kroužky N. MUSEUM PRAHA používány i na Slovensku.

Foto: Karel Zahrádka

Ve srovnání se svým zahradním příbuzným, který tráví zimu v teple západní Afriky, je rehek domácí mnohem otužilejší. Patří do skupiny migrantů na krátkou vzdálenost a zimu tráví většinou v oblasti Středomoří.

Naše kroužkovací data jsou v celoevropském měřítku jedinečná. Díky vysoké početnosti a synantropnímu způsobu života (a tudíž dobré dostupnosti pro kroužkovatele) bylo od roku 1934 označeno kroužky Národního muzea více než 100 tisíc rehků domácích. V rámci Evropy se jedná o nejvíce rehků kroužkovaných jednou stanicí. Unikátnost dat zvyšuje i to, že většina ptáků byla označena jako mláďata na hnízdech, a jednoznačně se tedy jedná o ptáky naší hnízdní populace. Data jsou tak cenná nejen z hlediska výzkumu migrace, ale i z hlediska sledování dlouhodobých změn v načasování hnízdění a počtu mláďat v hnízdě.

Míra tažnosti evropských populací rehka domácího se zvyšuje od jihozápadu a jihu, kde jsou rehci stálí, k severovýchodu (a severu), kde jsou tažní. Převládající směr tahu migrujících populací je sice jihozápadní, ale část ptáků, především z východnějších částí střední Evropy, táhne i jihovýchodním směrem. Oba směry tahu se ale vyskytují u ptáků z velké oblasti Evropy a zpracování celoevropských kroužkovacích výsledků ukázalo, že jednoznačné směrové preference nejsou průkazné a tahové rozhraní u tohoto druhu neexistuje, což vyvrací závěry Zinka (1973)[2]. Zimovištěm migrujících rehků je v podstatě celé Středomoří od Maroka a Portugalska po Kypr a Blízký východ.

I přes zvyšující se počty zimujících ptáků v posledních letech je v České republice rehek domácí stále typicky tažným druhem. Také naše území leží v rozlehlé oblasti, odkud ptáci táhnou do zimovišť v celém Středomoří. Naše výsledky kroužkování ukazují, že směr tahu ani poloha zimovišť se u ptáků z našich hnízdišť neliší. Nejvíce záznamů našich ptáků pochází z Itálie, Řecka a Francie, ale nálezy pokrývají v podstatě celé Středomoří, včetně Baleár, Sardinie, Sicílie, Malty, Kréty a Kypru. Šest nálezů bylo zaznamenáno v Turecku a po jednom v Sýrii a Izraeli. Na pobřeží severní Afriky bylo zaznamenáno šest nálezů v Alžírsku, což je evidentně dáno loveckou aktivitou v této oblasti. Za zmínku stojí nejvýchodnější nález našeho kroužkovance – pták označený 6. října 1964 na Ústeckoorlicku byl 20. listopadu téhož roku nalezen u Kerčského průlivu mezi Černým a Azovským mořem v Rusku, což naznačuje možnost zimování v této oblasti nebo tah do blízkovýchodních zimovišť (nebo až na Arabský poloostrov?) výrazně jihovýchodním směrem.

2 Gerhardt Zink 1973: Der Zug europäischer Singvögel. Ein Atlas der Wiederfunde beringter Vögel, Band I. Vogelwarte Radolfzell

Podle výsledků kroužkování spadá odlet našich rehků až do poloviny října, kdy evidujeme první nálezy ve Středomoří. Celou trasu ptáci absolvují rychle, zřejmě během jedné noci. Důkazem může být i to, že na podzim nemáme žádný nález mezi hnízdištěm a zimovišti. Známé jsou v podstatě pouze nálezy z okolí hnízdišť (do 10 km) a pak až ze Středomoří (většinou nad 1000 km). Podobně rychlý a náhlý je i březnový přílet, kdy se jednoho rána zpívající rehci prostě „objeví". V období tahu u nás bylo zaznamenáno pět ptáků z Německa a jeden z Polska.

Podobně jako u ostatních lejskovitých se i mláďata rehků domácích usazují v blízkosti rodiště. Silnou vazbu k hnízdišti mají také dospělí ptáci obou pohlaví. Výjimkou z tohoto pravidla je samec označený v červnu 1980 v Praze a kontrolovaný začátkem května následujícího roku na pobřeží Britských ostrovů.

Mezi okolnostmi nálezů ptáků se známou příčinou úhynu se nejčastěji objevuje usmrcení kočkou. Téměř stejně je zastoupen i lov ve Středomoří, hojně provozovaný především v 50.–70. letech minulého století. Na severoafrickém pobřeží Středozemního moře, Kypru a Blízkém východě je ale lov (nejen) drobných ptáků stále aktuální záležitostí. Pouze výjimečně se rehci stávají obětí dopravy nebo nárazu do skla, zřejmě díky výbornému přizpůsobení a orientaci v urbánním prostředí. Ve srovnání s příbuznými druhy podobné velikosti není rehek domácí příliš dlouhověkým ptákem. I přes řadu místních kontrol na hnízdišti byl náš nejstarší pták kontrolován necelých šest let po okroužkování.

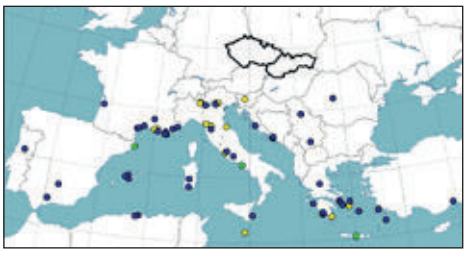

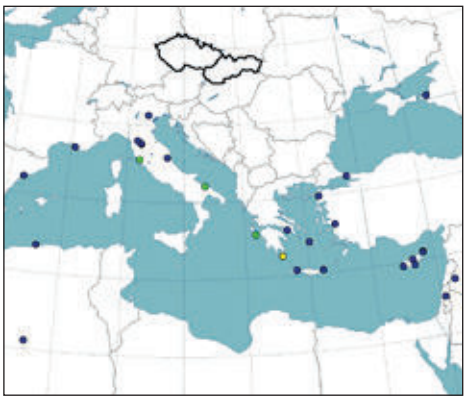

Nálezy rehků domácích kroužkovaných u nás západně (vlevo) a východně (vpravo) od 16º východní délky: na podzim (X, žlutě), v zimě (XI–II, modře) a na jaře (III–IV, zeleně). Zobrazeny jsou pouze nálezy nad 100 km. Zdroj: Cepák J. a kol. 2008: *Atlas migrace ptáků ČR a SR*. Aventinum.

Jaroslav Cepák | *pracuje jako ornitolog Kroužkovací stanice Národního muzea. Je vášnivým cyklistou, akvaristou a chovatelem ovcí, gekončíků a želv.*

Dva rehci na jednom smetišti

Foto: Jiří Parůžek (eu.zonerama.com/jirfren)

Foto: Jiří Parůžek (eu.zonerama.com/jirfren)

Rehek zahradní (vlevo) a domácí (vpravo) se potkávají především v lidských sídlech, kde si vzájemně konkurují

Nebýt lidských sídel, potkávali by se rehek domácí a rehek zahradní v přírodních podmínkách jen velmi zřídka, a to na stanovištích, kde skalní stěny, kamenná moře nebo sutě sousedí se světlými lesy. Evoluce výběru hnízdního prostředí odvedla oba druhy rehků do jiných biotopů, a po dlouhá tisíciletí si tak byli lhostejní. Až lidé svedli oba druhy do těsného sousedství. Rehek domácí, původně skalní druh, v průběhu posledních staletí s povděkem kvitoval rychle přibývající skaliska (rozuměj budovy) a s osídlením městského prostředí jeho areál rozšíření rychle bobtnal. To rehka zahradního přivedly do měst podivné světlé lesy (rozuměj parky a zahrady). Do center měst sice pronikal mnohem pomaleji, dnes se s ním ovšem setkáme i na pražském Karlově náměstí. A jak si rehkové uspořádali nově vzniklé sousedské vztahy?

Je zřejmé, že vydlážděná náměstí nebo tovární haly bez jakékoliv zeleně nebudou zajímat rehka zahradního, rozsáhlé parky zase neosídlí rehek domácí. Jenže co takové vilové čtvrti, sportovní areály nebo hřbitovy, kde se „skály" snoubí s „lesy" v příliš jemné mozaice na to, aby se prostředí dalo jednoduše rozporcovat do teritorií obou druhů? Zajímavé věci se dějí v době příletu rehka zahradního ze zimovišť v subsaharské Africe. Rehci domácí, kteří zimují mnohem blíže v jižní Evropě, a čím dál častěji dokonce v místě hnízdění, mají tou dobou již jasně vymezená teritoria a přilétající samce rehka zahradního chápou jako drzé vetřelce. Zkuste se v druhé polovině dubna procházet třeba po zahrádkářských koloniích a zcela jistě narazíte na střelhbitě se pohybující dvojice rehků – to se rehci domácí snaží vypudit poněkud překvapené rehky zahradní a vytlačit je z míst, která považují za svá hájemství. Rehci zahradní se nenechají vystrnadit úplně, ale často své teritorium „uklidí" mimo dosah urputných mezidruhových rivalů.

Zajímavá otázka je, zda rehci domácí skutečně vědí, s kým mají tu čest, a považují rehky zahradní za potenciální konkurenty v souboji o místa k hnízdění nebo potravu, nebo si je pouze pletou s příslušníky svého druhu. Experimenty s atrapami a přehrávaným zpěvem ukázaly, že spíše vědí, co dělají. Reakce samců rehka domácího na vetřelce stejného a jiného druhu se liší v intenzitě i projevech. Zpěvy obou druhů jsou navíc dost odlišné na to, aby se samcům pletly. Analýza potravy odhalila, že se sice liší v druhovém složení (rehek domácí například žere častěji pavouky a stínky), to ale spíše reflektuje nabídku potravy v jednotlivých teritoriích. Široký překryv teritorií obou druhů tak může vést ke snížení dostupnosti potravy, a to zvláště v období krmení mláďat a za nepříznivého počasí. Proto se rehci domácí snaží preventivně své konkurenty vyhnat. Duben se blíží, nastražte tedy oči i uši a vydejte se pozorovat tyhle dva kohouty na jednom městském smetišti!

Ondřej Sedláček

Šediví kominíčci

Mláďata rehků domácích vypadají jako samičky. Na tom by ještě nebylo nic divného. Samičí zbarvení, tedy jednolitě šedivý šat s oranžovým ocáskem, má ovšem i naprostá většina samců ve své první hnízdní sezoně. Proč je už nezdobí černé líce a hruď doplněné zářivě bílým zrcátkem v křídlech jako u starších samců?

Tento jev, označovaný jako zpožděné dospívání opeření (*delayed plumage maturation*), se objevuje u celé řady ptačích čeledí a vznikl v evoluci nezávisle mnohokrát. Klasická adaptivní vysvětlení počítají s tím, že se taková taktika mladým samcům vyplatí a má vliv na jejich reprodukční úspěch nebo přežívání. Například hypotéza samičích mimikry (*female mimicry hypothesis*) předpokládá, že mladí sameční tají svoje skutečné pohlaví, a svému protivníkovi tak skrývají důležité informace. Tedy že pro ně ve skutečnosti představují hrozbu. Naopak hypotéza signalizace sociálního postavení (*status signalling hypothesis*) pracuje s tím, že samci přiznávají svoje pohlaví, ale zároveň i podřízené postavení. Tím by měli snížit agresivitu namířenou na ně ze strany dominantních samců. To se může hodit jak v období hnízdění, tak na zimovištích, kde je rehek domácí rovněž teritoriální a vyhýbání se střetům může mladým samcům přinést vyšší pravděpodobnost přežívání.

U většiny druhů pěvců se tyto hypotézy potvrzují, u rehka domácího to ovšem tak docela neplatí. Nevýrazné opeření u jednoletých samců může mít prostší, neadaptivní důvody. Nedávné výzkumy ukázaly, že mladí samci rehků „na to ještě prostě nemají" a dospělácké zbarvení je pro ně příliš nákladné. To souvisí i s tím, že se v prvním roce hnízdění nepouštějí do reprodukce úplně naplno (hypotéza snížené investice). Teritoria ročních samců podobných samicím jsou často založena v suboptimálních, okrajových zónách měst s malým počtem sousedů, z nichž většina jsou rovněž roční samci. Mladí samci mají navíc nižší úspěšnost páření, nižší úspěšnost hnízdění a rovněž jen vzácně hnízdí dvakrát v sezoně, což je u starších samců běžné. Je to dáno do značné míry tím, že se párují s méně kvalitními samičkami, které na ně prostě zbyly. V prvním roce tedy spíše hnízdí „na zkoušku" a spoléhají na to, že tak nasbírají síly potřebné do dalších, tentokráte již plnohodnotných reprodukčních pokusů v následujících letech. A to už budou skuteční parádníci – kominíčci černí jako uhel.

Ondřej Sedláček | *působí na katedře ekologie PřF UK a v Ochraně fauny ČR, o. p. s. Kromě výzkumu ptačích společenstev Afriky se věnuje praktické ochraně přírody a zasloužil se o vybudování řady motýlích rezervací v okolí Příbrami. Rehky má rád dávno, soužití obou našich druhů se věnoval už ve své diplomové práci.*

Není rehek jako rehek aneb zeměpisná variabilita rehka domácího

Autor: Filip Petřík

Rozšíření poddruhů rehka domácího; zdroj mapy Wikimedia Commons (CC BY-SA 3.0 DEED); ilustrace Richard Johnson

Foto: Yoav Perlman (yoavperlman.com)

Samec poddruhu *P. o. semirufus* z Izraele

Rehek domácí hnízdí na velmi rozsáhlém území, od severozápadní Afriky a nejzápadnějšího pobřeží Pyrenejského poloostrova až po Mongolsko a centrální Čínu. Vzhledem k velkému hnízdnímu areálu nepřekvapí, že se jednotlivé populace od sebe liší nejen velikostí těla či délkou křídla a ocasu, ale i zbarvením. Podle zbarvení dospělých samců rozlišujeme zpravidla šest poddruhů, z nichž dva se vyskytují v Evropě a od ostatních se liší šedými boky a břichem, přičemž rezavá barva je u nich omezena na rýdovací pera a spodní ocasní krovky. V pohoří Atlas, v Portugalsku, v západním a jižním Španělsku se setkáme s nejčernějším poddruhem, *Phoenicurus ochruros aterrimus*. Zbylou část Evropy pak obývá šedavější *P. o. gibraltariensis*, který žije také na celém území ČR. Na hranici zmíněných dvou poddruhů však můžeme pozorovat samce s přechodným typem opeření.

Dále na východ v oblasti Kavkazu mezi Černým a Kaspickým mořem potkáme dosti variabilní poddruh *P. o. ochruros*. Pro něj, stejně jako pro další asijské poddruhy, je typické oranžové zbarvení břicha, jehož podíl se směrem na východ zvyšuje. Západně od Syrské pouště podél Středozemního moře hnízdí poddruh *P. o. semirufus*, který má oranžově zbarvenou již celou spodní polovinu těla, zatímco svrchní část těla a oblast od brady po prsa jsou sytě černé. Tento poddruh má, podobně jako další dva asijské poddruhy, rezavou barvu i v podpaždí. Ve Střední Asii se vyskytuje *P. o. phoenicuroides*. Tento poddruh byl opakovaně, přesto velmi vzácně zastižen v západní Evropě během podzimního tahu a v zimních měsících. Jeho zbarvení velmi nápadně připomíná křížence rehka domácího a rehka zahradního, kteří byli opakovaně zaznamenáni i u nás (viz str. 13). Nejvýchodnější areál rozšíření rehka domácího, a to oblast Himálaje a centrální Číny, pak obývá poddruh *P. o. rufiventris*. U něj, podobně jako u poddruhu *phoenicuroides*, nemají dospělí samci v křídle bílé pole.

Podobně jako v Evropě se i v Asii na hranicích mezi poddruhy vyskytují přechodné formy a někteří taxonomové odlišují ještě další středoasijské subspecie: *xerophilus*, *pleskei*, *alexandrowi* a *murinus*. Závěrem lze konstatovat, že vnitrodruhová variabilita rehka domácího je větší než u ostatních druhů rehků. Vzhledem k jeho rozsáhlému areálu rozšíření a primární vazbě na větší horské celky, které jsou často geograficky izolované, však nejsou vnitrodruhové rozdíly tak výrazné, jak by se dalo očekávat.

Filip Petřík a Petr Procházka

Foto: Imran Shah (CC BY-SA 2.0 DEED)

Samec poddruhu *P. o. phoenicuroides* z Pákistánu

Foto: Pavel Štěpánek

Samec poddruhu *P. o. ochruros* z Gruzie

Foto: Allan Hopkins (CC BY-NC-ND 2.0 DEED)

Samec poddruhu *P. o. rufiventris* z Indie

Foto: Luiz Lapa (CC BY 2.0 DEED)

Samec poddruhu *P. o. aterrimus* ze Španělska

Když se rehci zkříží

Foto: Filip Petřík

Kříženec z brněnské Slatiny

Rehek domácí je blízce příbuzný s rehkem zahradním a k rozdělení na samostatné druhy u nich došlo před asi třemi miliony let. Vzhledem k odlišným biotopovým nárokům se dříve vyskytovali v různých prostředích. Rehek domácí je původně vysokohorský druh, který obýval bezlesé skalnaté svahy s žádnou nebo řídkou vegetací. Rehek zahradní preferoval řidší lesy nebo jejich okrajové části.

S rostoucí mírou synantropizace, tedy přesunem obou druhů do lidských sídel, se tyto druhy stále častěji setkávají. V městském prostředí totiž nalezneme biotopy vhodné pro oba zmíněné druhy rehků nezřídka vedle sebe. Rehek domácí obsadil lidské stavby a rehek zahradní přilehlé sady, parky nebo zahrady, ve kterých je dostatek hnízdních dutin či budek. Teritorium rehka domácího tak může přímo sousedit s teritoriem rehka zahradního, nebo se mohou dokonce překrývat. V takových případech dochází mezi samci obou druhů k interakcím a časté mezidruhové agresivitě. V oblastech, kde je výrazný nepoměr mezi pohlavími, roste pravděpodobnost mezidruhového křížení. Zajímavé je, že potomci smíšeného páru nejen přežívají, jak bylo dokázáno při odchovech v zajetí, ale jsou plodní a mohou se nadále množit.

V Česku byl v posledních letech zdokumentován výskyt tří kříženců rehka domácího a zahradního a ve všech případech se jednalo o samce. Prvním křížencem byl rehek z Karolinky na Vsetínsku, kterého v roce 2018 zaznamenal a kroužkoval Petr Podzemný, druhého jedince jsem pozoroval v létě 2019 v brněnské Slatině a třetího křížence objevil Igor Uřinovský v obci Slavíč na Olomoucku, a to na jaře roku 2020. Tento jedinec byl následně kroužkován a v témže teritoriu zaznamenán i v následujícím roce. Všichni kříženci hnízdili se samicemi rehka domácího a v případě hybrida ze Slavíče šlo v obou letech o stejnou samici. U jedince ze Slavíče byla provedena analýza DNA z odebraného vzorku per a bylo zjištěno, že se jednalo o potomka samce rehka domácího a samice rehka zahradního.

Hybridní samice jsou pravděpodobně velmi těžko k rozeznání, naopak hybridní samce lze s trochou cviku odlišit. Vzhledově je hybridní samec podobnější samci rehka zahradního. Má oranžově zbarvené břicho, které je ale poněkud bledší, může mít šedavý nádech a v dolní části je až bělavé. Černé zbarvení v oblasti masky a hrdla zasahuje u křížence mnohem níže, až na hruď, a spodní křídelní krovky jsou zbarveny oranžově.

Naopak zpěv je obvykle podobnější rehkovi domácímu a objevují se v něm pro tento druh typické chraplavé a vrzavé strofy. Můžeme v něm ale zaznamenat také melodické části, značně připomínající zpěv rehka zahradního.

Zbarvení hybridů nápadně připomíná asijský poddruh rehka domácího *P. o. phoenicuroides*, obývající Střední Asii. Oranžové zbarvení břicha je však u tohoto poddruhu zpravidla sytější a černá na hrudi je jasně ohraničená, kdežto u hybridů je okraj černé hrudi často rozpitý. Jak u kříženců, tak u zmíněného poddruhu rehka domácího byla ale zaznamenána velká variabilita ve zbarvení a některé typy se pravděpodobně barevně překrývají. Pokud tedy narazíte na nezvykle zbarveného rehka zahradního, je žádoucí daného jedince co nejlépe zdokumentovat, případně pořídit nahrávku jeho zpěvu a své pozorování vložit do faunistické databáze Avif.

Filip Petřík

Foto: Igor Uřinovský

Kříženec ze Slavíče na Olomoucku byl potomkem samce rehka domácího a samice rehka zahradního

Foto: Petr Podzemný

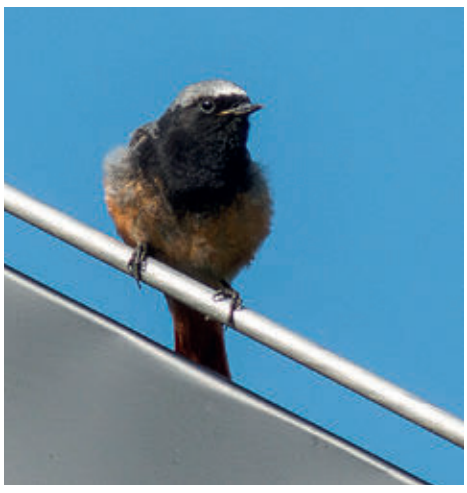

Kříženec z Karolinky na Vsetínsku

Nezvykle zbarvení rehci

Neobvykle zbarvení ptáci, se kterými se občas v přírodě setkáváme, nemusejí být vždycky kříženci. Barva peří rehků domácích je někdy ovlivněna geneticky podmíněnou barevnou odchylkou. Například leucismus je důsledkem chybného vývoje pigmentových buněk buď na celém těle, nebo jen na jeho částech. Proto takoví jedinci bývají často strakatí.

Foto: Jiří Šafránek

Dospělá samice, která hnízdila s normálně zbarveným samcem v Přerově, měla stříbřité opeření těla a rezavý ocas; 5. 6. 2020

Foto: Nicole Soukupová

Leucistický rehek domácí z okraje Brna měl bíle zbarvený celý povrch těla; 19. 8. 2020

Foto: Jiří Polčák

Rehek domácí pozorovaný při sběru potravy v Lipníku nad Bečvou měl na některých částech těla zachované přirozené zbarvení; 23. 8. 2023

Neobvyklá hnízdění rehků domácích

Pouze tři druhy naší avifauny mají druhové jméno domácí – vrabec, holub a rehek. S člověkem už tito ptáci žijí dlouhé věky a za tu dobu se naučili adaptovat na lidská sídla včetně velkoměst a jejich často hlučné i nebezpečné prostředí. Rehek je ovšem mistr přizpůsobivosti a neustále dokáže překvapovat tím, kam umisťuje svá hnízda, z nichž pak úspěšně vyvádí mláďata.

V české literatuře byla popsána řada případů, kdy rehci domácí zahnízdili na velmi kuriózních místech, jako je opřené koště nebo nejrůznější stroje – jeřáby, bagry nebo rám nákladního automobilu, který byl během hnízdění v provozu (Hlaváček 2001), stejně jako cisternový vůz, na jehož nárazníku rehci zahnízdili, a přestože denně ujel až 200 km, mláďata z hnízda úspěšně vyvedli (Hajný 1990). Někdy se rehci odváží i dovnitř budov, jako tomu bylo v případě depozitáře muzea v Jičíně (Šoltys 2002) nebo v bytě ve čtvrtém patře panelového domu v Kladrubech u Vlašimi, kde se hnízdo nacházelo na skříni málo používaného pokoje s trvale otevřenou ventilačkou (Hanel 2021).

Podívejme se na příklady neobvyklých hnízdění rehků domácích, která zaznamenali uživatelé faunistické databáze ČSO Avif na birds.cz.

Připomínáme, že záměrné rušení ptáků během hnízdění včetně nešetrného pořizování fotografií a videí pro osobní účely není povoleno, a děkujeme, že to respektujete.

Věra Sychrová

Literatura

Hajný L. 1990: *Živa* 3,
Hanel L. 2021: *Živa* 6,
Hlaváček J. 2001: *Panurus* 11,
Šoltys V. 2002: *Panurus* 12

Foto: Jiří Pykal

Hnízdo s odrostlými mláďaty na informační tabuli vlakového nádraží ve Strakonicích

Foto: Ivan Zídek

Samice vylézá ze spodní větrací šachty spíže v panelovém domě, kde je hnízdo s mláďaty. Hnízdění takto probíhalo i předchozí rok, pouze o patro výše.

Foto: Řehounkovi

Foto: Řehounkovi

V Českých Budějovicích si rehci postavili hnízdo v hmyzím domečku v šestém patře panelového domu a od roku 2019 tam už po tři sezony úspěšně vyhnízdili

Foto: Ivana Kroutilová

Malá mláďata pod poklopem nepoužívaného zahradního grilu v zahradě na Brněnsku

Foto: Doleželovi

Foto: Doleželovi

Hnízdo v zahradní boudě v Kloboukách u Brna si rehci postavili v roce 2019 hned vedle vchodu na poličce s plechovkou laku. Majitelé hnízdo ponechali na místě a v roce 2021 zde rehci hnízdili znovu. Hnízdo se čtyřmi mláďaty sledovala celá rodina od počátku května do 7. června, kdy ptáčata úspěšně vylétla. Za tři týdny ale čekalo rodinu překvapení, když se v hnízdě objevila další snůška čtyř vajíček. Mláďata opustila hnízdo 25. července.

Foto: Bohuslav Gronych

V Jindřichově na Šumpersku rehci zahnízdili za mřížkou ventilátoru, který vede z hospody na restaurační zahrádku. Hospodský jejich hnízdění podporuje, a tak tu rehci mohou vyvádět mláďata opakovaně.

Foto: Ludmila Korešová

Samička rehka domácího krmí čerstvě vyvedená mláďata

Rok rehka domácího

Jak vlastně vypadá takový rehčí rok? Na následující dvoustraně si můžeme na ilustracích Pavla Procházky prohlédnout, co se děje v jednotlivých měsících. Začneme na jaře, kdy se k nám rehci vracejí ze středomořských zimovišť.

Březen

V druhé polovině března se většina rehků domácích vrací ze zimovišť na svá hnízdiště. Staří samci přilétají jako první a obsazují teritoria, ve kterých se zdržovali minulá léta. S oblibou se vracejí do stejných zahrad či dvorků a meziroční přesuny teritorií jsou u nich vzácné. Ihned po příletu začínají svá území obhajovat hlasitým zpěvem ze svých oblíbených vyvýšených míst. Těmi jsou nejčastěji hřebeny střech, komíny, antény či vysoké stromy. Nedlouho po dospělých samcích přilétají samice, které se zpívající samci snaží do svých teritorií nalákat.

Duben

Krátce po páření hledá samice místo pro stavbu hnízda. Obhlíží trámy v podstřeší, výklenky ve zdech či otevřené stodoly, a jakmile vhodné místo najde, začíná shánět a přinášet hnízdní materiál. Do hotového hnízda klade zpravidla 4–5 bílých vajec a na snůšce sedí následující dva týdny. Samec nadále obhajuje své teritorium zpěvem, a to převážně v brzkých ranních hodinách, mnohdy ještě za tmy. Mladí samci v šatech *cairii* nebo *paradoxus* přilétají na hnízdiště se zpožděním a v průběhu dubna hledají volná teritoria. Nezřídka se usadí v prostoru mezi teritorii dvou dospělých samců, kteří svoji samici již získali a snaha o okupování co největšího území u nich polevuje.

Květen

Brzká hnízdění jsou již spojena s krmením mláďat. Rodiče shánějí potravu a neúnavně ji přinášejí mláďatům na hnízdo. Ve věku 5–6 dní se začínají mláďata na hnízdě hlasitě ozývat a žadonit o potravu. V tu chvíli se stávají zranitelnými, protože jejich křik může přilákat predátora a prozradit polohu hnízda. Dospělí ptáci jsou v blízkosti hnízda ostražití a v případě blížící se hrozby hlasitě varují sérií hvízdavých tónů a cvakání. Mláďata na varování reagují utichnutím a přikrčením se na hnízdě.

Červen

Většina mláďat z prvního hnízdění již opustila bezpečí hnízda a pohybují se v jeho okolí. V této době jsou nejzranitelnější, protože jejich letové schopnosti jsou zatím velmi špatné a pro predátory představují snadnou kořist. Hlasitým žadoněním o potravu navíc prozrazují svoji polohu. Jejich rodiče se ale pohybují nedaleko, neúnavně jim přinášejí potravu, sledují okolí a před případným predátorem ihned mláďata varují.

Červenec

V červenci se mláďata z prvních hnízdění osamostatňují a u některých párů už nějakou dobu probíhá druhé hnízdění. Rehci využívají chladnějších rán, kdy spěšně shánějí potravu, jelikož se teploty krátce po východu slunce rychle šplhají nahoru. Velmi rádi v těchto horkých dnech navštěvují pítka a koupátka, ve kterých se mohou společně s dalšími ptačími návštěvníky svlažit. Zpěv rehků se touto dobou ozývá jen sporadicky, a to velmi brzy ráno nebo navečer, kdy vzduch postupně chladne. Peří dospělých jedinců je po náročné hnízdní sezoně velmi opotřebované a zvláště peří v ocase či špičky letek v křídle bývají touto dobou značně roztřepené.

Srpen

Po ukončení hnízdění dochází u dospělých rehků k úplnému pelichání, tedy obnově veškerého opeření. Jedná se o energeticky náročné období, během kterého pelichající jedinci žijí spíše skrytě. Naopak nápadná jsou touto dobou mláďata, kterých je všude plno. Seznamují se s okolím svého hnízdiště a zdokonalují se v lovu bezobratlých.

Září

Po ukončení pelichání se již všichni dospělí rehci pyšní novým peřím. Samci se opět začínají objevovat na svých oblíbených vyvýšených místech, v křídle jim svítí výrazné bílé pole a ranním vzduchem se nese jejich zpěv. Ten je spojen s pro rehky typickou podzimní obhajobou teritoria. I v místech, kde jsme v hnízdním období pozorovali šedého mladého samce v šatu *cairii*, můžeme teď spatřit již přepeřeného rehka v černém šatu.

Říjen

Dospělí samci stále zůstávají ve svých teritoriích, která až do druhé poloviny října obhajují. Krajina je plná mladých jedinců, kteří se s oblibou shromažďují na okrajích obcí v blízkosti polí, kde loví během slunečných dnů potravu. Dále se přiživují na bobulích bezu černého, získávají tukové zásoby a postupně se připravují na cestu na jih do Středomoří, kde se nachází obvyklé zimoviště rehků domácích. Koncem října se dávají do pohybu i dospělí jedinci a také oni se přesouvají směrem k zimovišti.

Listopad

Počty rehků v naší krajině nápadně klesají. Mnozí jedinci už odletěli a přes naše území se k jihu přesouvají rehci ze severněji položených hnízdišť.

Prosinec

Většina rehků je na svých zimovištích ve Středomoří. V České republice ale v posledních letech čím dál více rehků zůstává a zimuje. Tito jedinci se stahují do teplejších oblastí, převážně pak do měst v nížinách. Za slunečných dní hledají hmyz vylákaný sluncem, nicméně během chladných a podmračených zimních dnů jsou závislí na rostlinné potravě. Tou nejčastější jsou bobule loubince, známého také jako psí víno.

Leden

Bobulí, na kterých se kromě rehků přiživují i další druhy ptáků, například kosi a červenky, postupně ubývá. Z lokalit bez bobulí rehci obvykle zmizí a hledají nové zdroje potravy.

Únor

Zima se pomalu chýlí ke konci, ale i v únoru se dokáže ještě pořádně ozvat a zimující rehky potrápit. Ti už zůstávají jen v místech, kde jsou schopni najít dostatek potravy i za nepříznivých podmínek. Závěrem února se počty rehků začínají velmi pomalu zvyšovat, ale s největší pravděpodobností se jedná o jedince, kteří zimovali nedaleko.

Filip Petřík

Rok rehka domácího

Ilustrace: Pavel Procházka

ad. M

M zpívá a obhajuje teritorium (na jaře, ale i na podzim)

ad. F

F sbírá materiál na hnízdo, které staví 4–8 dní

2. PODZIM

M, 2. ROK ŽIVOTA

ve 2. roce života na podzim samci přepeřují do šatu dospělých

JARO–LÉTO

hnízdění: IV–VII
snůška: 4–5 vajec
inkubace: 13–14 dní

hnízdo bývá umístěno ve výklenku budovy či na trámu, většinou 1,5–3 metry vysoko

M VE 2. ROCE ŽIVOTA

šat *cairii*

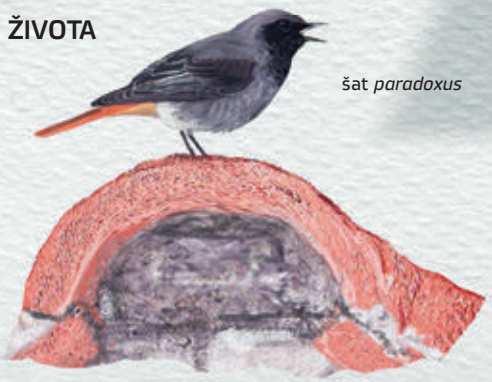

šat *paradoxus*

i mladí samci zjara zpívají a obhajují teritorium

housenky motýlů, pavoukovci, blanokřídlí, stejnonožci, brouci

mláďata na hnízdě

oba rodiče krmí 12–17 dní na hnízdě

juv. (mladý pták vyvedený z hnízda v šatě mláďat)

juv.

M i F krmí mláďata ještě 7–12 dní po opuštění hnízda

F

jednotně hnědošedá

1. PODZIM A ZIMA

jednotně hnědošedý

M, 1. ROK ŽIVOTA

černá maska

šat *cairii*

hnědé křídlo

šat *paradoxus*

ad. M

v potravě i plody rostlin

ZIMA

ad. M

většina našich rehků táhne do Středomoří

odlet: konec VIII – X

přílet: III

desítky až stovky jedinců u nás přezimují

Literatura:
Šťastný K., Hudec K. a kol. 2011: *Fauna ČR. Ptáci 3*/I. Academia Praha

Krutihlavovy hlavolamy

aneb nad čím krutihlav kroutil hlavou

Milé děti,
když se mi sem na zimoviště donesla zpráva o novém ptákovi roku rehkovi domácím, vyklubaly se mi v hlavě vzpomínky. Svého času jsem hnízdil v jednom starém sadu. Byli tam i rehkové. Jeden domácí a druhý zahradní. Vší silou se snažím si vybavit, jak vypadali a jak žili. Že bych se jich zeptal?

1) Co myslíte, mohu se s oběma potkat na svém zimovišti? Ano ○, nebo ne ●?
2) Vím, že s jedním z nich jsem soupeřil o dutinu. Byl to rehek domácí ○, nebo zahradní ●?
3) Jeden z rehků hnízdil na trámu pod střechou, posedával na komíně sadařova domku a také častěji zpíval. Teď nevím, byl to ten domácí ○, nebo zahradní ●?
4) Ptal jsem se ho tenkrát, proč si to místo vybral. Prý mu připomíná jeho původní prostředí. Zapomněl jsem však, které, a teď nevím: byly to louky ○, hluboké lesy ○, nebo skály ○?
5) A proč se jim v tom sadu tak dobře hnízdilo? Že by tam tenkrát měli pro svoji drobotinu dost potravy jako já? Ale co těm mrňatům sbírali? Spíš housenky píďalek, tiplice, motýlky a brouky či pavouky ○, anebo dozrávající třešně a drobné, ještě nedozrálé plody jabloní a hrušní, které stromy tou dobou shazují ○?
6) Tak mě napadá, můžete se aspoň s jedním z nich setkat v zimě doma? Ano ○, či ne ○?
7) Pokud ano, mohli byste se ho vyptat místo mne a třeba by někdo z vás byl tak hodný a odpovědi mi na zimoviště poslal. Máte šanci vyzpovídat spíš rehka domácího ●, nebo zahradního ○? A jestli ne, tak si musím počkat, až nějakého rehka potkám sám.

Mějte se krásně a držte mi palce, ať všechny nástrahy cestou domů překonám. Váš Krůťa

P. S.: Podařilo se mi vybavit si jen siluetu, ale ne zbarvení rehka domácího. Prosím, pomozte mi ji oživit tak, že políčko v siluetě označené číslem otázky vybarvíte barvou správné odpovědi.

Připravila Vlaďka Sládečková

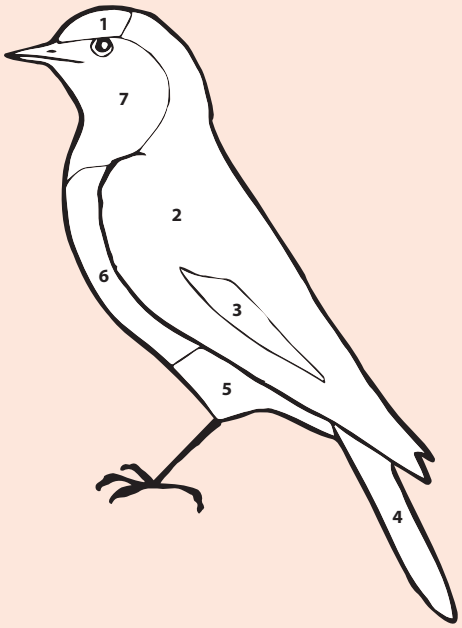

Poleť se mnou do přírody

Tipy na aktivity pro rodiny s dětmi

Milí kamarádi,
kdo je letošním ptákem roku, jste se asi dozvěděli již před Vánoci, a možná jste dokonce i pátrali po těch malých borcích, kteří na rozdíl od svých příbuzných neodletěli zimovat do Středomoří, ale rozhodli se u nás zůstat. Tyhle otužilce nikdy nepochopím, ale mají můj obdiv! Jasně, díky peří se zimou asi neklepou a zuby drkotat nemohou, ale co asi celou zimu jedí? Jestliže jste po nich pátrali, možná jste to už zjistili. Pokud ne, máte ještě šanci – pátrání po zimujících rehcích běží až do konce února. Třeba se vám dokonce ještě podaří dobýt nový čtverec!

A jestli ne, nevadí, však už se jich brzy dočkáme. Během března se rehci začnou vracet ze svých zimovišť a naše zahrady oživí jejich chraplavá písnička. Věřím, že se ji snadno naučíte, a pak vás na sebe svým zpěvem sami upozorní. Určitě je nepřehlédnete – často vysedávají na hřebenech střech a při zpěvu podřepují a potřásají ocáskem. Jen samičky jsou méně nápadné a nezpívají, po těch se musíte dívat pozorněji.

Zkuste mi zjistit, kdy se vlastně rehci vracejí. Vyberte si nějaké místo, kde víte, že je obvykle vídáte, a pravidelně tam během března choďte na průzkum, klidně i každý den. Mějte uši nastražené, aby vám neunikla jejich písnička – po návratu zpívají ostošest, tak by to nemělo být těžké. Až nějakého rehka poprvé uslyšíte, ukažte ho i rodičům a společně ho pak zadejte do databáze Avif, rodiče vám jistě rádi pomohou. K pozorování zaškrtněte políčko „Mé první letošní pozorování“.

Foto: Ludmila Koreňová

Samička (nebo mladý samec) rehka domácího přezimující v Brně

Ať dělám, co dělám, já datum jejich návratu nikdy nezjistím – když se vrátím, rehci už na zahradě vždycky jsou. Ještě že spolu nebojujeme o místa k hnízdění!

Děkuji za spolupráci!
Váš Krůťa

Připravila Gabriela Dobruská

JAK NAMALOVAT PORTRÉT PTÁKA ROKU 2024

Zdroj: biodiversitylibrary.org

Rehek domácí v romantické scenérii na akvarelu Archibalda Thorburna (1860–1935) v knize *Familiar wild birds* z roku 1903

Zdroj: meisterdrucke.ie

Rehek zahradní a rehek domácí, Alexander Francis Lydon (1836/7–1917). Umělecký tisk, soukromá sbírka.

Zdroj: pixels.com

Elizabeth Symonds Gwillimová (1763–1807), britská umělkyně provdaná za sira Henryho Gwillima – soudce u nejvyššího soudu v Madrásu, namalovala sérii přibližně 200 akvarelů indických ptáků. McGill University Library and Archives, Montréal.

V patnáctém pokračování našeho cyklu se konečně zaměříme na umělce, kteří dali svůj talent, preciznost a výtvarné cítění do služeb ornitologie. Pro výzkum i popularizaci ptactva mají jejich díla zásadní význam. V úplnosti je nedokázala nahradit ani barevná fotografie. Zatímco fotograf nemůže stoprocentně ovlivnit, v jakém prostředí a poloze ptáka zachytí, malíř ano. Ilustrace přírodovědných studií, knih, atlasů a příruček ale často vnímáme s automatickou samozřejmostí. Jména autorů máme ve zvyku přehlížet. Portrétisté ptáků a ptačí anatomie jsou v uměleckém světě podobně nenápadní jako rehek domácí…

O přírodovědu i umění se naštěstí s obdivem zajímají také představitelé společenských elit. Dvorní lékař císaře Rudolfa II. Anselm Boëtius de Boodt (1550–1632) proto mohl společně s malířem Jorisem Hoefnagelem (1542–1600/1) pro panovníka vytvořit bohatě ilustrované album s obrazy mnoha ptačích druhů. Podobně šťastným jedincem, který pro svou práci získal finanční podporu dokonce dvou evropských vládců, byl francouzsko-americký ornitolog, přírodovědec a malíř John James Audubon (1785–1851), autor monumentální série foliantů *The Birds of America*. Jeho neobyčejný život a tvorbu připomíná kniha *Nejslavnější atlas ptáků* (Duff Hart-Davis, překlad Gerik Císař, BB art 2005). Ilustrátor a spisovatel Edward Lear (1812–1888) už ve svých devatenácti letech v Anglii publikoval soubor ručně kolorovaných litografií papoušků (*The Parrots*). Kvůli onemocnění zraku musel kariéru kreslíře předčasně ukončit, proslavil se však humornou sbírkou limeriků *A Book of Nonsense* (v českém překladu *Velká kniha nesmyslů*), která je „atlasem" ptačích i lidských karikatur.

Většinu jmen, tváří a životních příběhů spojených s vědeckými ilustracemi ovšem veřejnost nikdy neznala nebo na ně postupem času zapomněla. Právě tito autoři vytvořili nejvíce zobrazení rehka domácího. Ani na jeho jméno a podobu si každý běžně nevzpomene. Patří mezi množství drobných pěvců, kterým se mimo znalecké kruhy souhrnně říká „ptáci". Jacques Prévert (1900–1977), populární francouzský básník a scenárista, ve svých textech ptáky často zmiňoval. Byli pro něho inspirací, zdrojem radosti a – jak sám napsal – životním příkladem. I on je nechával bezejmenné. Malířce Else Henriquezové věnoval ve sbírce *Paroles* (*Slova*) báseň *Jak namalovat portrét ptáka*.

Dokážeme si představit, kolik námahy, trpělivosti a času stráveného pozorováním, přemýšlením a skicováním je s portréty ptactva spojeno? V *Ptačím světě* č. 2/2019 nás nechává do svých tvůrčích postupů nahlédnout ilustrátor Jan Hošek. Zatímco dnes využíváme možnosti pracovat s bohatou zásobou fotografických i filmových předloh, dříve měli umělci k dispozici jen neklidné „modely" v zajetí i na svobodě, případně těla mrtvých nebo vycpaných ptáků. Tím obtížnější bylo docílit nejdůležitějšího efektu: ptáci by měli na ilustracích působit nejen dokonale realisticky, ale i přirozeně a živě. (J. J. Audubon ulovené ptactvo formoval do potřebných poloh s pomocí systému dřívek, korku, drátů, špendlíků, jehlic, provázků a nití.) V závěru svého fantaskního „návodu" J. Prévert říká, že zdařile portrétovaný pták na obraze začne po dokončení malby zpívat…

…

Když zpívá je to dobré znamení
znamení že je obraz bez kazu
Zlehýnka vytrhněte
jedno z ptačích per
a napište své jméno v rohu obrazu.
(překlad Jiří Žáček)

Daniel Razím

Příště: Slavíci nejen z Madridu

Foto: researchgate.net

Samice a samec rehka domácího na ilustraci z publikace *The birds of Devon*, kolektiv autorů, 1892

Zdroj: commons.wikimedia.org

Pár rehků domácích z knihy *Birds of Great Britain and Ireland, Order Passeres* (kolem 1907–1908), Henrik Grønvold (1858–1940)

Zdroj: Wikimedia Commons

Ilustrace z knihy britského ornitologa Johna Goulda (1804–1881) *The Birds of Europe*

Zdroj: etsy.com

Jedno z nejoriginálněji pojednaných zobrazení rehka domácího, ilustrace z nejmenované francouzské publikace, signováno: Murr, 1960.

Rehci v Brně

V Brně již čtvrtou sezonu probíhá projekt zaměřený na monitoring zimujících rehků domácích, který se stal inspirací jak pro volbu ptáka roku 2024, tak i pro doprovodnou celostátní kampaň Rehci v zimě. Cílem brněnského projektu je zjistit, jak velké okrsky zimující rehci domácí mají, kolik se jich napřesrok vrací, zda se meziročně v zimě zdržují na stejném místě a kde pak tito ptáci hnízdí. Abychom se dozvěděli více o jejich životě, značíme rehky v zimních měsících kromě hliníkových kroužků i oranžovými plastovými kroužky s černým dvoumístným alfanumerickým kódem, který lze odečíst z fotografie. To nám umožňuje identifikaci značených jedinců bez nutnosti jejich opětovného odchycení.

Foto: Marek Brabec

Samec s kódem MF (přezdívaný Mafián) byl okroužkován 18. 2. 2022 v parku Studánka. Více o rehcích (nejen) v Brně na webináři Ornitolog na drátě (youtube.com/CSOBirdLife).

Pilotní sezona proběhla v zimě 2020/2021, kdy bylo v centru Brna označeno prvních pět rehků domácích. Poté, co se v následující zimě podařilo odečíst tři z nich, jsme se rozhodli projekt rozjet, a proto jsme v zimě 2021/2022 kroužkovali již 30, a v zimě 2022/2023 dokonce 46 rehků domácích. V minulé zimě jsme navíc odečty prokázali zimování u dalších 12 rehků označených v předchozích zimních sezonách. A jak jsme na tom v půlce této zimy? K 15. lednu 2024 jsme nově okroužkovali už 49 rehků domácích a 11 dalších jedinců z předcházejících zim jsme odečetli.

Tato data nám přinesla první poznatky o tom, jak to v Brně se zimujícími rehky je. Díky odečtům 11 jedinců (devíti samců a dvou samic) v hnízdním období víme, že část zimujících rehků v Brně i hnízdí, a to obvykle nedaleko od místa zimování. U řady dalších ptáků ale nemáme z jara ani léta žádné záznamy, takže netušíme, kde se nacházejí jejich hnízdiště. Dále se ukazuje, že část rehků se celou zimu zdržuje na poměrně malém území; někteří ptáci ale v průběhu zimy zmizí neznámo kam. Domníváme se, že by to mohlo souviset s tím, jak z některých míst postupně mizí zásoby bobulí loubince.

Budeme proto velice rádi, když si při zimním mapování nebo pozorování rehků i později během roku budete všímat, jestli se vám náhodou nepoštěstilo vypátrat barevně značeného jedince. Pokud na takového rehka narazíte a podaří se vám vyfotit a odečíst oranžový odečítací kroužek (vhodný je fotoaparát s ultrazoomem), kontaktujte prosím kroužkovací stanici (krouzkovaci.stanice@nm.cz). Odměnou vám bude zpětné hlášení, kde se dozvíte nejen to, kde a kdy byl rehek okroužkován, ale i celou historii všech jeho odečtů. A pokud vás tento projekt zaujal, přidejte se do skupiny „Rehci v Brně“ na Facebooku, kde můžete pravidelně sledovat nejnovější zprávy o rehcích zimujících v Brně.

Filip Petřík

Foto: Filip Petřík

Rehek s oranžovým kroužkem? To musí být v Brně!

Zdroj: mapy.cz

Díky barevnému značení máme o některých rehcích zimujících v Brně řadu zajímavých údajů. Samec MF byl opakovaně odečítán na hradě Špilberk (na mapě nahoře vlevo), rehek LH zase kolem Petrova a Malé Ameriky (dole vpravo).

Vyšla nová *Sylvia* 59

- Kde se u nás vyskytuje hýl rudý a je to běžný pták?
- Je sova pálená v Česku odsouzena k vymizení, nebo ji ještě můžeme podpořit?
- Husy velké zahnízdily na skalách Labských pískovců
- Bibliografie Jiřího Flouska
- Vzpomínka na Jana Hanzáka
- Zpráva faunistické komise ČSO za rok 2022

birdlife.cz/sylvia • eshop.birdlife.cz

Ornitologická stanice Muzea Komenského v Přerově opět otevřena

ORNIS

Přijďte se podívat na novou unikátní expozici Ptáci Česka, venkovní expozici Ptačí zahrada Františka Gintera nebo některou z akcí v našem bohatém programu.

www.ornis.cz

Bezručova 10, Přerov ● Otevřeno od 9 do 17 hodin denně mimo pondělí.

Foto: Pavel Štěpánek

Stěny porostlé loubincem jsou díky výživným bobulím pro přezimování rehků v našich podmínkách klíčové

Foto: Jiří Pardžek (eu.zonerama.com/jirfren)

V 80. letech u nás každoročně zimovalo jen pět až deset jedinců, dnes jich stále přibývá

Rehci v zimě

Přesnější data o zimní početnosti rehka domácího u nás bohužel chybí, a tak jsme v prosinci vyzvali veřejnost, aby se zapojila do akce doprovázející letošní kampaň Pták roku. Cílem je podrobněji zmapovat rehky na našem území, a získat tak lepší představu o tom, kolik jich u nás zimuje, kde se vyskytují a jak se jejich početnost v průběhu zimy mění.

Lednová pozorování rehka domácího zaznamenaná do databáze Avif: žlutě pozitivní a černě negativní nálezy; modré čtverečky představují pozorování rehka během Ptačí hodinky (5.–7. 1.) a ukazují, že oblastí s rehkem je ještě více

V dnešní době, kdy se města rozrůstají a klima mění, se ptáci obývající městské prostředí stávají vhodným předmětem výzkumu těchto změn. Mezi druhy, které na ně reagují, je i pták roku 2024. Na základě mapování zimního rozšíření ptáků v 80. letech bylo odhadnuto, že tehdy u nás každoročně zimovalo pět až deset jedinců. Od té doby však jejich počet roste. V rámci výzvy Rehci v zimě bychom proto rádi získali poznatky, které se mohou stát východiskem pro pravidelné sledování změn zimní početnosti, rozšíření a ekologie rehka domácího i do budoucna.

Kde zimující rehky najdu?

Rehci u nás v zimě vyhledávají lidská sídla a jejich okolí. Jejich oblíbenými stanovišti jsou brownfieldy, staveniště, nádražní budovy, vozovny, továrny nebo haly logistických center. Velmi důležitá je i blízkost zdrojů potravy. Zatímco za slunečného počasí loví rehci hmyz na osluněných střechách, zdech či hromadách suti, během zamračených dnů se živí plody loubince (známého také jako přísavník či psí víno), svídy, brslenu a dalších dřevin. Právě přítomnost stěn porostlých loubincem s dostatkem bobulí se zdá být v chladných zimách klíčem k úspěšnému přečkání mrazivého počasí.

Kde a kdy mapovat?

Mapujeme v celém Česku. Cílem je navštívit co nejvíc čtverců (2,8 × 3 km), abychom pokryli co největší území. Na mapě na **birdlife.cz/rehci-v-zime** snadno zjistíme, která místa nejsou dosud pokrytá. Mapování probíhá od 1. 12. 2023 do 29. 2. 2024, máme tedy ještě zhruba dva týdny na to se do mapování zapojit. Toto období je rozděleno po jednotlivých měsících, a proto je žádoucí provést kontrolu lokalit v průběhu zimy opakovaně. Odstup mezi dvěma po sobě jdoucími kontrolami by měl být alespoň sedm dní. Mapujeme, jen když nefouká silný vítr, neprší a nesněží, v jakoukoliv denní dobu, přičemž nejvhodnější je ráno a dopoledne, kdy rehci shánějí potravu.

Co a kam zaznamenat?

U každé vycházky si zapíšeme, odkdy dokdy a kde jsme rehky hledali a kolik jsme jich zaznamenali. Všechny nálezy (včetně negativních kontrol) zadáváme ihned do faunistické databáze ČSO Avif na **birds.cz**. Na **birdlife.cz/rehci-v-zime** po odeslání hned uvidíme, zda se nám v daném měsíci podařilo dobýt nový čtverec, nebo je žádoucí mapovat jinde. Chceme-li se zúčastnit soutěže, uvedeme do poznámky k vycházce heslo „Rehci v zimě“. Tři mapovatelé s největším počtem dobytých čtverců v každém měsíci získávají odměnu. Kromě toho je vhodné do poznámky k pozorování zapsat, čím se rehci živili, kolik bylo šedě a černě zbarvených jedinců, případně další zajímavosti.

Proč zadávat i negativní kontroly?

Hlášení negativních kontrol nám pomůže rozlišit místa, kde se nemapovalo, od míst, kde se mapovalo, ale rehci tam nebyli zjištěni. Do databáze zadáváme negativní kontroly jednoduše: pokud během vycházky rehky nepotkáme, zapíšeme druh rehek domácí a u počtu jedinců zadáme nulu. Aby kontrola mohla být považována za negativní, musí proběhnout ve vhodném prostředí na linii o délce nejméně 1 km nebo musí trvat alespoň 15 minut.

První výsledky

Děkujeme všem, kdo se dosud do mapování zapojili. Odezva veřejnosti předčila naše očekávání – v prosinci zadalo 414 mapovatelů 603 pozorování, během nichž navštívili 246 čtverců s rehkem a 90 bez rehka. V prosinci 2022 přitom zadalo pozorování rehka pouze 85 pozorovatelů v 69 čtvercích, nikdo však pochopitelně neuváděl negativní pozorování, a tak o většině našeho území nevíme, zda v něm rehci skutečně nepřezimovali, nebo jen nebyli pozorováni. Jak víme z předchozích let, počty rehků s postupující zimou klesají, což ukazují i data z lednového mapování, kdy 362 mapovatelů zadalo 535 pozorování a rehek byl viděn ve 175 čtvercích oproti 127 čtvercům bez rehka.

Prosíme ale, abyste v mapování pokračovali až do konce února, i když rehků možná potkáte o dost méně. Zvláště důležité je vrátit se na lokality, které jste již navštívili. Bude totiž zajímavé sledovat, zda se výskyt rehků v jednotlivých čtvercích v průběhu zimy mění. Po ukončení letošního mapování data zpracujeme a s výsledky vás seznámíme v některém z příštích čísel *Ptačího světa*.

Petr Procházka

Máte doma rehkovník?

Přemýšlíme-li o tom, že bychom rehka domácího měli rádi za souseda, zkusme mu nabídnout příležitost k hnízdění v podobě polobudky, které se právě podle jejího nejčastějšího obyvatele také říká rehkovník.

Nejprve se zamysleme, jestli je naše zahrada pro ptáky vhodná – seženou v ní dostatek potravy a budou tu v bezpečí? Jak by taková zahrada přívětivá pro ptáky měla vypadat, se dočteme na vedlejší stránce. Pak už stačí vybrat vhodný trám či výklenek, buď přímo na domě, nebo třeba na kůlně, garáži, altánu či zahradním domku, ale i na zídce, zvláště je-li porostlá popínavými rostlinami. Místo by mělo být chráněné před větrem a srážkami, v našich podmínkách tedy orientované na jih, východ či jihovýchod, a mělo by být dostupné, abychom rehkovník mohli po skončení hnízdní sezony vyčistit. Ideální doba pro vyvěšení budek je podzim, ale v případě rehků lze polobudky instalovat i v předjaří, než se ptáci v březnu vrátí ze středomořských zimovišť.

Jak si můžeme rehkovník vyrobit sami, aby byl funkční a bezpečný? Prkénka by měla být asi 20–25 mm silná a dobře vyschlá, aby nepopraskala. Rozměry jednotlivých dílů najdete v tabulce. Stříška by měla mít mírný sklon dozadu a přesahovat přední stranu budky. Je vhodné ji pobít zbytkem střešní krytiny. Na závěr polobudku zvenku natřeme vodou ředitelným lakem pro venkovní použití. Zvýšíme tak její odolnost proti povětrnostním vlivům, a tím i její životnost. Aby námi instalovaná polobudka byla bezpečná, měli bychom se snažit zabránit vniknutí predátorů, kterými jsou nejčastěji (kromě koček) kuny, strakapoudi či sojky. Zajímavé bezpečnostní opatření, které sám otestoval, doporučuje Karel Zvářal (2024)[1]. Polobudka není otevřená v horní, ale naopak v dolní polovině přední stěny. Přes vletový otvor jsou navíc zatlučeny dva hřebíky a za otvorem je umístěna nízká přepážka, která v budce vytváří předsíňku. Ptáci si hnízdo stavějí až za touto přepážkou, kterou snadno překonají, ale přes niž se zároveň nedostanou tlapky savčích ani zobáky ptačích predátorů. V případě takovéto konstrukce je třeba zajistit, aby stříška byla odnímatelná, a mohli jsme tak vnitřek polobudky pravidelně čistit. Bezpečnost před predátory také podpoříme umístěním na nepřístupné, hladké zdi.

Nic se nemá přehánět a platí to i o budkách. Zahrada o velikosti tisíc metrů čtverečních uživí nanejvýš jeden rehčí párek, a proto by na ní plně postačil jeden rehkovník. Rehci domácí ale s oblibou mění své hnízdiště i v rámci jediné hnízdní sezony. Proto doporučujeme vyvěsit rehkovníků více nebo připravit další vhodné příležitosti. Na zahradním domku či altánu umístěme pod střechou prkénka, která mohou sloužit jako podložka, při stavbě zahradní zídky vynechme jednu či dvě cihly, v kamenné zídce vytvořme škvíru… Jistě vás napadnou další možnosti přímo na vašem pozemku.

Po skončení hnízdění, od poloviny srpna do konce září, polobudku vyčistíme od veškerého materiálu, aby byla připravena k případnému nocování a na další hnízdní sezonu. Pak už nezbývá než s napětím očekávat, zda námi pečlivě připravený rehkovník ptáci přijmou za svůj domov.

Alena Klvaňová

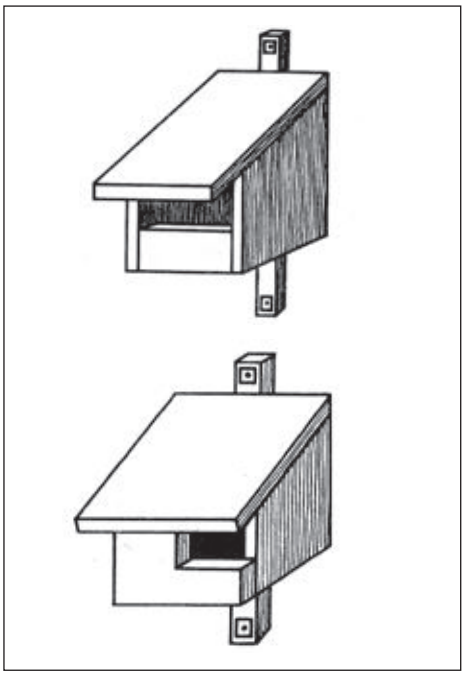

Dřevěný rehkovník podle Klůze s otevřenou přední stěnou (nahoře) a jeho polouzavřená varianta (dole)

Foto: Andy Gray

Mláďata jsou v hnízdě krmena oběma rodiči 12–17 dní, a když připočteme dobu stavby hnízda a inkubace vajec, trvá jedno hnízdění 29–39 dní

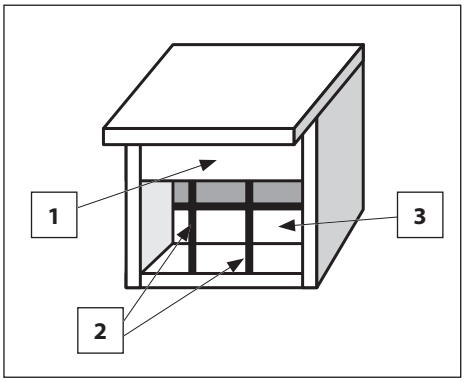

Dřevěná polobudka s opatřením proti predátorům podle Zvářala (1 – čelní stěna, 2 – hřebíky, 3 – přepážka)

Foto: Schwegler

Pokud se na výrobu rehkovníku necítíte, můžete ho zakoupit v dobročinném obchodě ČSO Zelená domácnost na zelenadomacnost.com/k/ptaci-polobudky. Naleznete tu jak klasické dřevěné rehkovníky, tak výrobky od firmy Schwegler z dřevocementu s dlouhou životností a se zvýšenou ochranou proti predátorům.

Rozměry rehkovníku podle Klůze (1980)[2]

Typ	Velikost dna	Hloubka	Průměr vletového otvoru	Výška vyvěšení	Obyvatelé
rehkovník	12 × 12 cm	12 cm	6 × 12 cm	2–8 m	rehek domácí, lejsek šedý, konipas bílý a horský, červenka, střízlík
polouzavřený rehkovník	12 × 16 cm	16 cm	6 × 6 cm	2–8 m	

1 Karel Zvářal: Kreativní budkařina aneb pokus o „univerzální“ bezpečnou polobudku. Ekolist, 4. 1. 2024 https://ekolist.cz/cz/publicistika/nazory-a-komentare/karel-zvaral-kreativni-budkarina-aneb-pokus-o-univerzalni-bezpecnou-polobudku

2 Zdeněk Klůz: Ochrana ptactva. Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského, MOS v Přerově, 1980

Foto: Ludmila Korešová

Hromada větví v koutě zahrady slouží jako úkryt i domov hmyzu

Foto: Václava Štoffiová (stoffiova.cz)

Ponecháme-li v zahradě staré dřeviny, najdou na ní rehčí rodiče dostatek bezobratlých pro svá mláďata

Co může udělat pro rehky každý z nás

Dobré sousedské vztahy, to je základ oboustranné spokojenosti. Platí to nejen u lidí, ale i u našich okřídlených sousedů. Soužití s ptáky má své výhody a u rehka domácího to platí obzvlášť. Vždyť patří mezi druhy, které žijí v naprosto bezprostřední blízkosti člověka. Odmění se nám možností pozorovat průběh hnízdění od stavby hnízda přes vajíčka až po krmení mláďat a jejich první letecké pokusy, posbírá hmyz z úrody a významně zlepší náladu zpěvem. A pokud se mu u nás zalíbí, bude tu hnízdit po celé dlouhé generace. Co tedy můžeme pro ptáky roku 2024 udělat v okolí našeho domu?

Jistě vás napadne rehkovník (viz str. 22), tedy budka pro rehky, která má horní polovinu přední strany otevřenou. Ale pouhé vyvěšení budky přilákání rehků nezajišťuje. Naprosto klíčové je, aby prostředí bylo bezpečné, a hlavně poskytovalo dostatek potravy pro dospělé ptáky i jejich mláďata. Pojďte se tedy na chvíli vžít do rehkova kabátku a vytvořit pro něj ideální prostředí, kde bude moci žít, hnízdit a sbírat potravu.

Nabídněte potravu a úkryty

Udělejte svou zahradu pestrou a různorodou – takovou, kde rehci a jiní ptáci najdou dostatek bezobratlých pro mláďata. Rehek rád sbírá pavouky ve škvírách, štěrbinách, hromadách dřeva a na skalkách nebo suchých zídkách. Na housenky, larvy a další hmyz pak chodí na záhony, do kompostu či do nízké trávy. Kosení či sečení zahrady proto provádějte mozaikovitě; ocení to více ptačích druhů. Zatímco v posečené části mohou ptáci lovit, vyšší porost slouží k rozmnožování hmyzu a jako úkryt pro další živočichy.

Na zahradě a u domu nepoužívejte jedovaté postřiky ani jinou chemii. Vždyť postříkaným hmyzem nebo plodem se mohou snadno otrávit jak mláďata rehků, tak další ptáci. Naopak se snažte mít na zahradě trochu toho cíleného „nepořádku“, třeba i suchý rostlinný materiál a mech, ze kterého rehci stavějí svá hnízda. Do výstelky pak vždy přidávají i nalezená peříčka či srst domácích zvířat. Po vyčesání kožíšku svého mazlíčka jim tedy můžete chlupy z kartáče v hnízdní době zavěsit do zahrady.

Rehci často hnízdí na trámech v podstřeší chalup, někdy ve starých vlaštovčích hnízdech, ale zahnízdit mohou i na jiných, někdy bizarních místech, jak se dočtete v článku na str. 14. Pokud na domě, garáži nebo kůlně přirozené hnízdiště vhodné pro rehky nemáte, můžete vyvěsit rehkovník, který lze buď koupit, nebo vyrobit. Ale pamatujte na to, aby byl výhradně na bezpečném místě, kam se nedostanou kočky, které dostupná ptačí hnízda cíleně vyhledávají a plení.

Udělejme zahradu bezpečnou

Nejtěžším obdobím života pro rehčí mláďata je, když jsou už dost velká, aby opustila hnízdo, ale ještě nemají schopnost létat a rychle unikat před nebezpečím. Zdržují se v okolí hnízda, skáčou po dvoře či trávníku a čekají, až je rodiče přiletí nakrmit. Právě v tomto období dochází k velkým ztrátám na životech, když bezbranná mláďata uloví kočka (viz str. 24–25).

Během hnízdního období proto prosím držte kočky uvnitř domu a nepouštějte je na dvůr ani na zahradu. Mláďata jsou pro ně snadnou kořistí, kterou před zabitím ještě zbytečně trápí a týrají. A i když je nakonec třeba ani nezabijí, malý rehek pak často zahyne stresem nebo na infekci od kočičích drápů a nepomůže mu ani záchranná stanice.

Kočky ale samozřejmě nejsou jediným nebezpečím. Soužití rehků s lidmi má své výhody, ale také nevýhody, když náhodou uváznou v „pasti“, které tu lidé nevědomky připravili. Jedním z takových typických nebezpečí jsou sudy, vany a další nádrže, kde zachytáváme vodu. Pokud do nich pták spadne, protože se chce napít nebo ulovit topící se hmyz, po hladkých stěnách se už nedostane ven a utopí se. Nádoby s vodou proto zakryjte anebo na hladinu dejte dřevěný či pěnový plovák. Na okraj pak připevněte pruh drátěného pletiva, aby se případné oběti dostaly z vody ven. Prázdné sudy, které právě nepoužíváte, obraťte dnem vzhůru, aby sem zbytečně nepadala zvířata, jež pak nemají šanci vyšplhat se ven. Stejně tak i jiné hluboké nádoby či různé duté trubky ukládejte vždy vodorovně, aby se z nich živočichové mohli dostat.

Na stromy, keře ani záhony prosím nedávejte sítě chránící úrodu. Drobní rehci se pod ně dostanou ve snaze sebrat potravu, třeba housenku, a buď se potom do sítě zamotají, anebo už z ní nenajdou cestu ven. Následky bývají tragické – zbytečně totiž mohou zahynout jak rehčí rodiče, tak mláďata, o která se pak nemá kdo starat.

Pro všechny ptačí druhy v blízkosti lidí jsou nebezpečím prosklené plochy. Ve skle se může zrcadlit okolní krajina nebo může být průhledné. Zabezpečte je proto hustým polepem po celé ploše. Použít lze například tečky, kolečka, pruhy, ale dobře funguje jakýkoliv tvar, pokud jsou jednotlivé nálepky nejdále 10 centimetrů od sebe. Zakoupit můžete i speciální UV samolepky, které jsou pro lidské oko téměř neviditelné, ale ptáci je vnímají modře. Seženete je v e-shopu ČSO Zelená domácnost, stejně jako budky, plováky a další potřeby.

Pokud na jaře brzy ráno uslyšíte ze své střechy rehkův šustivý zpěv, máte napůl vyhráno! Líbí se mu u vás a to je slibný začátek dobrého sousedského vztahu.

Věra Sychrová

Foto: Václava Štoffiová (stoffiova.cz)

Pítko a koupátko umístěné v zahradě využijí rehci celoročně. V zimě do něj vložte korek nebo míček, který čeří hladinu a zabraňuje zamrzání vody.

Zabiják v plyšovém kožíšku aneb kočka jako problém

Foto: Lisandro M. Enrique CC BY-NC-ND 2.0 DEED

Roztomilost sama – kočky domestikací získaly příchylnost k lidem, ale lovecký pud jim zůstal

Foto: Tom Bjornstad

Kočky dokážou ulovit i větší ptáky, jako jsou například strakapoudi velcí

Rehku domácímu se daří dobře, a závažné nebezpečí mu tak dnes hrozí především od koček domácích. Jejich oběťmi jsou hlavně mláďata, která čerstvě opustila hnízdo a ještě nedovedou létat. Je tedy kočka pro ptáky problém, který bychom měli řešit?

Vztah lidí ke kočkám byl vždy ambivalentní. Japonská mávající kočka maneki-neko symbolizuje štěstí, černá kočka přes cestu přináší smůlu. Ve středověku je katoličtí kněží při honu na čarodějnice upalovali zaživa, zatímco islám je dodnes obdivuje pro jejich čistotu. Kočky zkrátka lidstvo rozdělují na své oddané milovníky a zapřisáhlé odpůrce. Ať už patříme k tomu, či onomu táboru, odložme emoce a pojďme se podívat na fakta o kočce domácí a jejím vlivu na volně žijící živočichy.

Není to příroda!

Jedna z nejčastějších odpovědí majitelů koček, jsou-li konfrontováni se skutečností, že jejich miláček zabíjí ptáky, zní: „Vždyť je to příroda!“ Jenže není. Prsty v tom má člověk. Díky paleogenetické analýze víme, že předkem všech koček domácích (*Felis catus*) je kočka plavá (*Felis lybica*), která byla domestikována asi před 10 000 lety v oblasti úrodného půlměsíce. Do lidských osad a sýpek kočky lákala hojnost myší, a protože to bylo pro první zemědělce výhodné, kočky ochočovali a ty se spolu s nimi šířily, a tak se v 5. stol. n. l. dostaly až k Baltskému moři. Navzdory tisícům let domestikace jsou kočky svým předkům stále podobnější než psi vlkům. Vypustíme-li tohoto výkonného lovce na nové lokality, stane se vážnou příčinou úmrtnosti zdejších druhů. Ptáky samozřejmě loví i původní savčí a ptačí predátoři. Kočky však díky lidské péči přežívají v mnohem vyšších hustotách, než je přirozeně udržitelné, a přitom samy nečelí téměř žádným predátorům, kteří by regulovali jejich stavy.

A počty domácích koček stále rostou – jeden z vrcholů, jenž nastal za pandemie covidu-19, kdy lidé toužili po společnosti, máme v čerstvé paměti. Potvrzují to statistiky, které zveřejňuje Evropská federace výrobců krmiv pro domácí mazlíčky (FEDIAF). V roce 2022 podle ní v Evropě žilo 127 milionů koček (o 14 milionů více než v roce 2021) ve 26 % domácností. Česko je s 23 % domácností a 1 364 000 koček v tomto ohledu průměrné.

Počet potulných koček, které se volně pohybují nejen na evropském venkově, ale i ve městech, lze stanovit jen těžko. Přitom právě ony způsobují největší problémy. V EU se jich podle Eurostatu potuluje asi 80 milionů, z toho kolem 35 tisíc v Česku. Jde ale o velmi hrubý odhad, protože kočky v Česku, na rozdíl od psů, nejsou nikde evidované.

Kolik ptáků zabijí?

Mnoho lidí bývá překvapeno, když se dozví, že kočky na celém světě ročně zabijí několik miliard ptáků. Pro volně žijící živočichy tak představují větší hrozbu způsobenou člověkem než nárazy do skel či střety s dopravními prostředky. Častým omylem majitelů je, že jejich venkovní kočka ptáky neloví, protože ji nikdy nepřistihli. Kočky však kořist přinášejí domů jen ve 20 procentech případů a je pravděpodobné, že loví, i když na svém prahu nenajdeme ptačí mrtvolky. Mezinárodní svaz ochrany přírody (IUCN) proto uvádí kočky jako jeden ze 100 nejhorších invazních druhů na světě. Podílely se na celosvětovém vyhynutí nejméně 63 druhů – 40 ptáků, 21 savců a dvou plazů (především těch ostrovních) – a přispěly k ohrožení dalších 587 druhů.

Vliv koček však není na všechny druhy ptáků stejný. Obvykle loví malé ptáky do velikosti holuba a většina jejich kořisti váží méně než 100 g, přičemž nejvíce jsou ohroženi ptáci pohybující se po zemi. Kromě pěvců to bývají hrdličky a holubi, strakapoudi, ale i malí dravci jako poštolky. Z některých studií vyplývá, že kočky častěji loví slabší jedince v horší kondici či se špatnou imunitou. Protože je ale počet koček tak velký, mohou mít dopad zejména na ptáky, kteří jsou již pod tlakem. V žebříčku nejčastěji kočkou ulovených druhů u nás, založeném na údajích Kroužkovací stanice NM z let 1959–2023, figuruje zvonek zelený, jehož počty klesly od 80. let o dvě třetiny, nebo pěvuška modrá, jejíž stavy jsou o 40 % nižší než před čtyřiceti lety. Nejčastěji lovenými druhy jsou sýkora koňadra, kos černý či červenka obecná (rehek domácí je sedmý) – ty však patří k těm přibývajícím, kočkám navzdory.

Problémem není ale jen usmrcení kořisti. Ptáci chycení kočkou většinou dlouho trpí, protože si s nimi příslovečně hraje jako s myší, aniž by je pozřela. Kromě toho mají ptáci z koček instinktivní strach, takže pouhá přítomnost koček může od zahnízdění v dané oblasti odradit až 95 % ptáků. Ti, kteří tam přesto hnízdí, vynakládají více energie na varování a obranu než na krmení mláďat, v důsledku čehož mívají nižší hnízdní úspěšnost. Jejich nápadné chování také zvyšuje pravděpodobnost predace jiným predátorem (například strakou).

Známe řešení?

Podle § 1059 občanského zákoníku mají povinnost postarat se o toulavé kočky obce. Ze stejného paragrafu vyplývá, že nalezneme-li toulavou kočku, doslova „zvíře zjevně určené k zájmovému chovu“, měli bychom to příslušné obci oznámit. Jenže to se u nás moc neděje. Často je navíc těžké poznat, zda se jedná o bezprizorní zvíře, nebo ho jen majitel, jehož je prakticky nemožné prokázat, nechává volně běhat po okolí. Co si vzít příklad třeba z Belgie, kde se všechna chovaná zvířata hlásí do centrálního registru? Každý jedinec dostane čip, a pokud není určen k chovu, musí ho majitel nechat vykastrovat. Kdyby u nás byly kočky čipované, bylo by jich venku méně – ztracené by se daly vrátit a opuštěné vystopovat k těm, kdo je odložili.

O plošné kastrování koček se u nás snaží kastrační program KasPro (kasprocat.cz) v rámci iniciativy Obce kastrují (obcekastruji.cz). I když kastrace zamezí dalšímu rozmnožování, lovecký pud neovlivní. Podobné programy zavedli v posledních letech obhájci koček po celém světě pod názvem Trap-Neuter-Return (chyť, vykastruj a vrať). Jenže sterilizovaná kočka v přírodě loví dál.

Podle dvou nizozemských profesorů práv dokonce tím, že necháváme kočky volně pobíhat, porušujeme směrnice o ptácích a o stanovištích, nejstarší právní předpisy EU týkající se životního prostředí. Majitelé by podle nich měli své kočky hlídat a zdivočelé kočky by měly být odstraněny, představují-li hrozbu pro chráněné druhy.

JAK OCHRÁNIT PTÁKY PŘED KOČKAMI

Většina majitelů koček ale má ráda přírodu a lovecké spády jejich společníků je netěší. I skupiny hájící práva potulných koček mají za cíl najít jim bezpečný domov. Abychom nalezli řešení, měli bychom tedy naslouchat oběma stranám, šířit osvětu založenou na důkazech a hledat kompromisy.

Kočka domácí za svou přirozenost nemůže. Právě proto, že je schopný lovec, ji člověk domestikoval a přivedl do nového prostředí, aby mu pomáhala regulovat hlodavce. A je to tedy opět člověk, kdo za ni nese zodpovědnost.

Kde kočky nesmí ven

Island – V dubnu 2023 zakázala obec Akureyri noční vycházení koček. Sousední Húsavík zakázal kočkám vycházet ven úplně již před několika lety.

Austrálie – V Melbourne platí zákaz vycházení pro kočky od roku 2021.

Německo – Zoufalá snaha ochránit tři zbývající páry skřivana polního ve Waldorfu vedla loni k příkazu, aby zdejší obyvatelé zavírali své kočky přes léto doma, jinak jim hrozí vysoké pokuty.

Pro majitele koček

Nechme domácí kočku doma

Nejúčinnějším způsobem, jak zabránit kočkám v zabíjení ptáků, je držet je doma. Pro některé to může být stresující, proto jim musíme poskytnout více pozornosti a stimulace. Pokud to jinak nejde, snažme se je držet uvnitř alespoň od soumraku do úsvitu a během období vyvádění mláďat (alespoň od května do června). Statisticky se kočky chované v bezpečí domova dožívají o osm let více než volně pobíhající kočky a je u nich nižší pravděpodobnost nákazy chorobami, napadení psem a autonehody.

Výběr plemene

Některá kočičí plemena jsou aktivnější než jiná, jejich temperament se pojí se silným loveckým pudem a trvalý pobyt uvnitř jim pravděpodobně nebude svědčit. Patří k nim například bengálská, habešská a siamská kočka, dále lesní a bezsrsté kočky. Pokud chceme brát ohled na ptáky, vyberme si klidnější plemena, která budou život uvnitř snášet lépe, jako jsou britské, perské a exotické kočky nebo birma.

Venku pod kontrolou

Choďme na procházku spolu s kočkou a držme ji na vodítku či v postroji – naučit ji to ale musíme, dokud je mladá. Americká asociace veterinárních lékařů doporučuje omezit pobyt venku na přenosný nebo stálý venkovní výběh, takzvané catio.

Kastrace

Pomozme snížit počet nechtěných koček a nechme svou kočku vykastrovat. Omezíme tak její touhu potulovat se daleko od domova a případně při tom zabíjet ptáky.

Zvukové a optické výstrahy

- Rolnička – o velikosti kuličky snižuje lovecký úspěch kočky v nejlepším případě na polovinu, některé studie ale tvrdí, že téměř nemá účinek. Větší rolničky fungují lépe, ale také dělají hluk, což způsobuje stres kočce i majiteli.
- Límce
  - Birdsbesafe (birdsbesafe.com) chrání hlavně pěvce, kteří mají dobrý zrak a kočky si spíše všimnou, má-li křiklavý límec. Sedm vědeckých studií prokázalo snížení počtu chycených ptáků o více než 60 %, pokud jej kočky nosí.
  - Dlouhý barevný plastový bryndák CatBib (catbib.ca) brání kočkám sklonit hlavu k zemi.

Dieta

Kontrolovaná studie provedená v Anglii v roce 2021 na 355 kočkách zjistila, že kočky na dietě bez obilovin a s vysokým obsahem bílkovin ulovily o 40 % méně ptáků než ty, které jedly suché krmivo s nízkým obsahem masa.

Pro odpůrce koček

Zákaz vstupu

Na trhu se nabízí řada zařízení, jak stávající konstrukce oplocení upravit tak, aby je kočka nedokázala překonat. Zabrání kočkám dostat se na cizí zahradu (ale i naší kočce ven). Například Oscillot (oscillot.com.au) je systém rotujících nástavců na plot, který kočkám brání v jeho přeskočení. Hodí se však spíš na bránu než kolem celé zahrady. Tam lze lépe využít nástavce z pletiva typu Cat Fence In (catfencein.com). Šikovní kutilové si jistě dokážou podobná zařízení opatřit vlastními silami.

Odpuzovače

- Vysaďme aromatické rostliny s vůní, která je kočkám nepříjemná, jako je levandule, routa vonná, máta kobercová či kopřivěnka psí.
- Nastříkejme repelenty na chemické bázi ve spreji na místo, odkud chceme kočky vyhnat. Postřik je ale potřeba opakovat každé dva až tři dny a po dešti. Odpuzovač ve formě granulí (např. Bayer Scat-a-Cat) je trvanlivější.
- Ultrazvukový plašič (s frekvencí 23 kHz) CATWatch (catwatch.co.uk) detekuje pohyb koček a jejich tělesné teplo a vydává ultrazvuk, který je odpuzuje. Recenze zákazníků jsou pochvalné, nedostatkem je častá potřeba výměny baterií a omezený dosah účinku.

Budky ochraňme proti kočičím tlapkám destičkou umístěnou zevnitř pod vletovým otvorem (viz *Ptačí svět* 1/2010) či pomocí kovového límce kolem kmene (prodává Zelená domácnost).

Alena Klvaňová

Rozsáhlejší verze článku a seznam literatury na birdlife.cz/ptaci-svet

Foto: Birdsbesafe.com

Účinnost límce Birdsbesafe byla mnohokrát potvrzena

Foto: Pinterest.com

Bezpečný pobyt kočky venku řeší výběhy zvané catio

Foto: Cat Sanctuary SOS

Na plotové sloupky namontujeme nástavce (tzv. bavolety) směrem dovnitř pozemku a na ně natáhneme pletivo

Foto: CATWatch

Ultrazvukový plašič CATWatch doporučuje Královská společnost na ochranu ptáků (RSPB)

Foto: Oscillot.eu

Když kočka skočí na okraj plotu s rotujícími lamelami, ty se roztočí a shodí ji dolů; účinnost se udává 89–90 %

Foto: City of Ipswitch

Rotující systém „udělej si sám" – širší polykarbonátová trubice se otáčí na užší trubici (návod na purrfectfence.com)

Spolkové zprávy již pouze on-line a v Ptačím světě

Milí členové,
po osmnácti letech přistupujeme ke změně v koncepci *Spolkových zpráv ČSO*, které jste dostávali buď e-mailem, nebo tištěné poštou. Během posledních pěti let si je rovněž můžete stáhnout v členském profilu na moje.birds.cz.

Při celkové revizi komunikace ČSO v minulém roce jsme zjistili, že pouze desetina všech členů si *Spolkové zprávy ČSO*, které obdržela e-mailem, skutečně otevřela. Chápeme to, protože v současné době, kdy e-maily čteme převážně v mobilních telefonech, vypadá stahování pdf jako technologie z doby dinosaurů. O výtisk *Spolkových zpráv ČSO* již mělo zájem jen méně než 10 % členů, z nichž pouze na 204 nemáme e-mailovou adresu.

Proto jsme se rozhodli přestat vydávat Spolkové zprávy v současné podobě. Nemusíte se ale bát, že byste o spolkové informace přišli. V *Ptačím světě* totiž posílíme rubriku Ze života ČSO, kde je každé tři měsíce najdete. Doporučujeme také pečlivě číst rubriky Z terénu i z kanceláře a Kalendář akcí. Takto se vše podstatné dostane i k lidem, kteří nejsou aktivní na internetu a nepoužívají e-mail.

A to není vše. Posílíme také e-mailovou komunikaci – spolkové zprávy dostanou nový kabát a poputují k vám ve formě e-mailových zpravodajů. Odkazy na ně naleznete i zpětně v členských profilech. Budeme se snažit rozesílky lépe koordinovat, abyste jich dostávali přiměřené množství a současně byli informováni o všech akcích, výzvách ke spolupráci nebo o aktuálních ochranářských kauzách. Důležitým zdrojem informací pak nadále zůstává web birdlife.cz, stejně jako sociální sítě. Aktivní jsme na Facebooku, Instagramu, X (bývalý Twitter) i LinkedInu. Mnoho zajímavých informací je i ve videích na YouTube.

Na závěr na vás máme důležitou prosbu. Pokud vám e-maily od ČSO nechodí, ozvěte se prosím na clenove@birdlife.cz**, rádi to s vámi vyřešíme.**

Lucie Hošková a Dita Hořáková

Volby do výboru a kontrolní komise ČSO

Vážení členové ČSO,
nejvyšším orgánem ČSO je členská schůze. Ta letošní se bude konat v rámci Jihočeské ornitologické konference, která proběhne 12.–13. října v Českých Budějovicích. Tato schůze bude volební, a po čtyřech letech si na ní tedy zvolíme nový výbor a kontrolní komisi.

Průběh voleb se řídí Stanovami ČSO a volebním řádem, které jsou dostupné na webu birdlife.cz.

Instrukce pro zasílání nominací zveřejníme v dalším čísle *Ptačího světa*, ale už teď můžeme všichni přemýšlet, koho bychom rádi ve vedení společnosti v dalších letech viděli.

Zdeněk Vermouzek

AX VISIO – první inteligentní dalekohled

Foto: Swarovski

Foto: Swarovski

Firma SWAROVSKI OPTIK představila 8. ledna první chytrý dalekohled – model AX VISIO 10 × 32. Světová premiéra proběhla na veletrhu CES Las Vegas, největší každoroční události v oblasti spotřební elektroniky a IT, a již výběr tohoto místa napovídá, že se jedná o přístroj unikátní svými funkcemi, které využívají umělou inteligenci.

Základem je špičkový dalekohled 10 × 32 s technologií SWAROVISION, která zajišťuje dokonalý obraz v celém zorném poli. Ten je doplněn třetím objektivem zabudovaného fotoaparátu, který nabízí rozlišení 13 megapixelů a možnost zaznamenávat video ve Full HD. Fotografie jsou ukládány do interní paměti o velikosti 32 GB, nebo je lze okamžitě sdílet prostřednictvím aplikace na mobilním telefonu, připojeném pomocí Bluetooth nebo WiFi.

Největší výhodou přístroje jsou ovšem jeho „chytré“ funkce, které volíme pomocí otočného ovladače. Podle zvoleného režimu dokáže dalekohled identifikovat až 9 000 druhů ptáků, savců, motýlů nebo vážek. Tyto aplikace jsou pravidelně aktualizovány a budou doplněny o další jazykové mutace. Jejich správa a další nastavení přístroje se provádí pomocí mobilního telefonu a aplikace SWAROVSKI OPTIK OUTDOOR.

Další funkce umožňují zapnout kompas nebo „sdílet objevy“. Pokud pozorovatel v tomto režimu označí stisknutím tlačítka pozorované místo a následně předá dalekohled dalšímu pozorovateli, ten je naváděn pomocí šipek, jež se mu zobrazí v dalekohledu, na místo, které bylo označeno.

Osobitý design chytrého dalekohledu AX Visio vytvořil světoznámý a mezinárodně oceňovaný průmyslový návrhář Marc Newson. Mezi jeho hlavní priority patří moderní vzhled a intuitivní ovládání v kombinaci s ergonomickou konstrukcí, která se pohodlně drží v ruce. Výměnná baterie vydrží při běžném používání až patnáct hodin, součástí dodávky je nabíječka, pouzdro a řemen.

Přístroj lze od února vyzkoušet v pražské kanceláři ČSO Na Bělidle 34 a koupit v e-shopu ČSO.

Ptačí hodinka byla napínavá až do poslední chvilky

Foto: Květa Skopalová

Zvyšující se početnost červenky obecné může být ovlivněna i charakterem počasí během roku, například vlhkým jarem. Jako hmyzožravý druh hledající potravu na zemi má totiž červenka výhodu, když za vlhkého počasí ze země vylézá více bezobratlých.

Šestý ročník Ptačí hodinky, sčítání ptáků (nejen) na krmítku, který se konal 5. až 7. ledna 2024, byl opět velmi úspěšný. Do sčítání největšího programu občanské vědy v Česku se zapojilo přes 35 tisíc účastníků, kteří odeslali více než 24 tisíc sčítání. Rekordní počet sčitatelů z roku 2022 byl překonán těsně před půlnocí posledního dne pro odevzdání výsledků, a to pouze o chlup! Rozdíl činí pouhých 10 účastníků a 83 sčítání. Bez vaší pomoci by sběr tak velkého objemu dat nikdy nebyl možný. Děkujeme všem, kdo se do sčítání zapojili!

Devět z deseti nejčastěji pozorovaných druhů zůstalo stejných (viz rámeček). Do desítky nejčastěji pozorovaných se ale letos nově probojovala i červenka obecná, která nahradila zvonka zeleného. Z výsledků monitoringu hnízdní populace červenky víme, že se její početnost v průběhu posledních deseti let mírně zvyšuje. Proto je možné, že i zimující populace červenek nám ukáže zvyšující se trend.

Všechny lesní druhy, u kterých jsme loni zaznamenali klesající trend, letos své zastoupení ve sčítání opět zvýšily – například brhlík lesní, strakapoud velký, sojka obecná, pěnkava obecná nebo dlask tlustozobý. Letošní ročník nám tedy potvrdil, že tyto druhy pravděpodobně ovlivňují stejné faktory, tedy třeba teplota nebo množství semen.

I letos se objevilo pár jedinců výjimečně zimujících druhů, jejichž většinová populace odlétá zimovat do Středomoří. Zaznamenali jsme 138 rehků domácích, ale i holuby hřivnáče, konipasy bílé či pěnice černohlavé. Objevili se i hosté ze severu, hejna brkoslavů byla nejvíce pozorována na Moravě. Pěnkavu jikavce viděli u nás jen zhruba dva lidé ze sta, zatímco účastníci Stunde der Wintervögel ve Švýcarsku jich pozorovali velká hejna. Díky tomu se jikavci v letošních švýcarských výsledcích výjimečně umístili na druhém místě v celkovém počtu pozorovaných jedinců. To, že Ptačí hodinku sčítáme ve stejný víkend s partnery z Rakouska, Bavorska, Švýcarska a nově i ze Slovenska, nám takové významné rozdíly rozšíření zimujících ptáků v Evropě pomáhá odhalit.

Každoročně sčítá nejvíce účastníků v neděli mezi 9. a 12. hodinou; letos si do neděle počkalo téměř 60 % účastníků. Jak si někteří z vás své letošní sčítání užili, se dočteme ze sčítacích formulářů:

Jitka S.: Byla jsem hodně překvapena, když jsem v pátek ve 13.30 vyšla na zahradu a frrr, od krmítka odletělo na blízkou jabloň malé hejno mlynaříků, které jsem nikdy naživo neviděla a nemyslela jsem si, že tady žijí. V tu chvíli začala moje ptačí hodinka. Řekla jsem si, že TOHLE už asi nezažiju – tenhle zážitek musím zdokumentovat.

Druhy pozorované nejčastěji během sčítání 2024

1. sýkora koňadra
2. sýkora modřinka
3. kos černý
4. vrabec polní
5. brhlík lesní
6. hrdlička zahradní
7. vrabec domácí
8. strakapoud velký
9. červenka obecná
10. straka obecná

Rodina Toničky A.: Toničce budou za týden čtyři roky a sčítala s babičkou. Většinu ptáků ale poznala sama a dokázala je i spočítat.

Mirek F.: Hodinka na jednom krásném místě u potoka a zahrádek, krkavec pouze přeletěl nade mnou ve výšce cca 200–300 m. Venku minus 4 °C, ruce i nohy zmrzlé, ale těším se na další sčítání.

Kamila H.: Mnohokrát děkuji za parádní pomůcky – videa Minuta na krmítku pro jednoznačné určení!

Jana K.: Sčítala jsem s dětmi (pět roků) z okna mateřské školy. Děti poznávaly ptáčky na obrázcích i za oknem. Moc je to bavilo! Snad sčítání započítáte – i neuvěřitelných 61 vrabců. To byly nálety a čimčarání!

Mnoho z vás se s námi také o ty nejkrásnější momenty podělilo pomocí fotogalerie na ptacihodinka.cz/galerie. Všichni účastníci letošního ročníku měli možnost vyhrát hodnotné ceny včetně dalekohledu či poukazu na exkurzi. Sčítání Ptačí hodinky se můžete zúčastnit opět příští rok!

Eliška Konopáčová

Foto: Libor Jiřinec

Za rok sčítáme znovu: **10.–12. ledna 2025**
Kompletní výsledky na ptacihodinka.cz/vysledky

plastia
Zelená domácnost
PROBIO
naše krásná Zahrada
marianne Venkov & styl
marianne bydlení

Cesty k poznávání a ochraně ptáků s ČSO

Brzy oslavíme 100 let od založení ČSO, původně Československé ornithologické společnosti. Vznikla v roce 1926 jako čistě odborná společnost fungující na dobrovolnické bázi. Těžko si představit výzkum a fungující ochranu přírody v dlouhodobém horizontu bez přílivu nových, zejména mladých lidí. Stejně jako spolek nadšených historiků pečujících o hrad i my potřebujeme nástupce, kteří budou v naší práci pokračovat – aby hrad časem nezchátral.

Foto: Tomáš Trojan

Loňský ročník Musílkovy cesty se konal na Blatnici na České Sibiři

Jsme rádi, že na členských setkáních vídáme stále více mladých tváří. Co oživilo jejich zájem a přivedlo je k monitoringu ptáků a ochraně přírody? Těch cest je jistě víc. V rámci našeho systému vzdělávání mluvíme o cestě ornitologa, ale každá je individuální, každá jinde začíná a jinde končí. Někoho k zájmu o ptáky přivedou rodiče či prarodiče, na Víkendu pro rodiny pozná podobně naladěné kamarády, s nimi pak možná projde Ornitologickou akademií a nakonec z nich třeba vyrostou profesionální ornitologové a ochránci přírody. Jiní se k zájmu o ptáky dostanou až v dospělosti nebo v důchodovém věku, i oni se pak ale mohou věnovat ornitologii, byť jen ve svém volném čase. I vy si můžete najít svoji vlastní cestu k poznání ptačího světa – a může vám s tím pomoci i naše nabídka.

Víkend pro rodiny

Víkendový pobyt v přírodě plný her a poznání pro děti i dospělé pořádáme od roku 2012. Každý rok čeká na účastníky jiné téma, které dětem poodhalí tajuplný svět ptáků, dovolí jim proniknout do jejich života a pochopit jejich potřeby. Oblíbené jsou společné večery s povídáním i ukázky kroužkování. Akce je určena pro mamky, táty, ale i babičky, dědy, strýčky, tetičky… a jejich ratolesti – především pro ty ve věku 5–10 let, ale vítáme i mladší a starší sourozence. Akce probíhá většinou v první polovině září.

birdlife.cz/vikend-pro-rodiny-s-detmi

Foto: Olga Růžičková

Na stezce s ptačími úkoly; Víkend pro rodiny 2020

Musílkova cesta

Víkendová akce zavede mladé ornitology na objevnou expedici do neprobádaných oblastí na počest Josefa Musílka, jednoho ze zakladatelů ČSO. Na svoji nedobrovolnou cestu kolem světa se vydal jako voják během první světové války a pro celý svůj pluk platil za znalce ptactva. Podnikali s ním „tiché pátrací ornithologické výpravy daleko do hlubin sibiřské tajgy, do rákosin i bahnisek u velikých jezer, i do hustých porostlin při širokánských řekách“.[1]

Foto: Anna Ogrocká

Z rukou hlavní lektorky Gabriely Dobruské právě odletěl poslední opeřenec při ukázce kroužkování; Musílkova cesta 2023

V Musílkových stopách tak účastníci expedice v malých týmech podnikají výpravy do okolí expedičního tábora a spolu se stejně naladěnými vrstevníky se snaží zmapovat a zdokumentovat ptactvo v daném území. Akce je určena pro kluky a holky ve věku 10–15 let se zájmem o pozorování ptáků, kteří si chtějí vyzkoušet práci v terénu a poznat vrstevníky se stejným zájmem. Účastníky musí doprovázet alespoň jeden dospělý, pro doprovod je připraven dobrovolný program.

birdlife.cz/musilkova-cesta-pres-sibir

1 Mlíkovský J. a Lemberk V. 2006: *Josef Musílek – Český ornitolog a legionář na Sibiři*. Východočeské muzeum, Pardubice.

Obě výše uvedené akce jsou placené, přednostně jsou přijímáni členové ČSO, nečlenové až v případě volné kapacity.

Foto: Ivan Honza

Pardubického Vítání ptačího zpěvu se loni pod vedením Libora Prause navzdory dešťovým přeháňkám a začátku akce již v 7 hodin zúčastnilo 28 osob

Foto: Simona Vavrečková

Během Vítání pro nevidomé, které pořádáme v Přerově a Olomouci, jsou užitečnými pomocníky zpívající plyšáci

Vycházky pro veřejnost

Na neformálních akcích, které vedou zkušení dobrovolníci, budete poznávat ptáky, jež cestou potkáte, a povídat si o nich i o jejich ochraně. Součástí mnoha vycházek je i doprovodný program (kroužkování ptáků, hry pro děti, návštěvy záchranných stanic). Zúčastnit se může kdokoliv a zdarma. Akce sice nenabízí systematickou výuku určování ptáků, dozvíte se ale různé zajímavosti a můžete se na cokoli zeptat. V průběhu roku probíhá několik cyklů, pozvánky na ně vždy zveřejňujeme na webu ČSO přibližně měsíc před akcí.

birdlife.cz/akce-pro-verejnost

- Zimní vycházky ke Světovému dni mokřadů (2. 2.) za zimujícími vodními ptáky (přelom ledna a února)
- Vítání ptačího zpěvu (duben/květen; hlavní termín první květnová neděle)
- Festival ptactva – pozorování nejen migrujících ptáků (září/říjen, hlavní termín začátek října)
- Večerní vycházky za ptačími sousedy, často spojené s pátráním po netopýrech (červenec, srpen)

Ornitologická akademie

Akademii organizují od roku 2021 dobrovolníci z řad ornitologů-juniorů pro své vrstevníky s cílem najít, propojit a podporovat zájemce o ornitologii. Každý rok se akademie otevírá dalším dvaceti pěti motivovaným zájemcům o ptactvo od 15 do 25 let z celého Česka. Program tvoří celoroční odborné semináře s odborníky, terénní exkurze a společná setkání. Nejméně čtyřikrát za rok vyrážíme na víkendové exkurze na ornitologicky zajímavá místa u nás a na jednu zahraniční expedici. Jednou za tři týdny pořádáme online setkání, jehož součástí je prezentace o určování ptáků a sdílení zážitků z našich výprav.

birdlife.cz/ornitologicka-akademie

Foto: Ondřej Belfín

Při mapování zedníčků skalních v okolí Pastorkova lomu na Pálavě; exkurze Ornitologické akademie

Kurz určování ptáků

Cílem čtyřměsíčního kurzu je účastníkům doslova otevřít oči a uši a pomoci začít objevovat úžasný svět ptáků. Najednou už nebudete na procházce v lese sami, ale uvidíte na zemi

Foto: Ondřej Belfín

Radost účastníků po objevení bernešky bělolící na Novomlýnských nádržích; exkurze Ornitologické akademie

Foto: Ondřej Belfín

Při ukázce kroužkování během Kurzu určování ptáků jsme měli štěstí rovnou na dvě kukačky obecné

poskakovat červenku, podle zpěvu poznáte kosa od drozda a všimnete si sýkory zalétající do dutiny s potravou pro mláďata. Během osmi tříhodinových online seminářů a tří vícedenních exkurzí na ornitologicky atraktivní lokality strávíte desítky hodin s odborníky. Každý týden získáte online materiály ke studiu, ale i tištěnou příručku či sérii výukových videí. Uvidíte více než polovinu našich ptačích druhů a naučíte se je určovat podle vzhledu a zpěvu. Důraz klademe i na ptačí chování a ekologii. Spolu s 25 stejně nadšenými lidmi v přírodě zažijete,

Foto: Ondřej Belfín

Odpočívající kalous ušatý na deništi v zámeckém parku v Lednici; exkurze Ornitologické akademie

jaké to je mrznout při čekání na rozlet jeřábů nebo třeba poslouchat houkání puštíka ve víru velkoměsta. Na závěr obdržíte čestný certifikát a lektoři vás individuálně nasměrují do dalšího rozvoje. Kurz je placený.

birdlife.cz/kurz-cso

Kurz sčítání a mapování ptáků

Kurz, dříve známý pod názvem Členové členům a pořádaný zpravidla jednou za dva roky od roku 2004, je určen především amatérským ornitologům s předchozími zkušenostmi s určováním ptáků, kteří by se rádi dozvěděli více o metodách mapování a sčítání ptáků a zapojili se do terénního výzkumu. Propojuje zkušené členy s těmi, kdo se chtějí zlepšit v metodách praktické ornitologie, a umožňuje předávání zkušeností. Účastníci kurzu získají přehled o projektech občanské vědy ČSO (například Liniovém sčítání druhů), metody si na vlastní kůži vyzkoušejí a dozvědí se, jak jsou výsledky využívány v ochraně a výzkumu. Čtyři obohacující dny jsou plné ranních terénních výprav, zajímavých přednášek či večerních procházek s předními amatérskými i profesionálními ornitology. Letos kurz proběhne jako tradičně na Vysočině od 10. do 14. května. Kurz je placený.

birdlife.cz/kurz-clenove-clenum

Foto: Ondřej Belfín

Zdeněk Vermouzek ukazuje účastníkům kurzu, jak se používá profesionální zařízení na nahrávání a poslouchání ptačích hlasů

Ornitologický kurz pro seniory

Ve spolupráci se vzdělávacím centrem Elpida probíhá v Praze na Andělu ornitologický kurz určený seniorům. Scházíme se jednou měsíčně a střídáme přednášky s procházkami do přírody.

Seznámíte se s jednotlivými ptačími druhy, jejich zpěvem, prostředím i chováním, ale i dalšími tématy, jako je vybavení pro pozorování ptáků, monitoring ptactva a jeho ochrana, ptačí parky, biologie a anatomie nebo nejrůznější ptačí rekordy, zajímavosti a kuriozity. Na vycházkách se věnujeme určování ptáků podle vzhledu i podle hlasů. Kurz je koncipován na pokračování, ale můžete se zúčastnit i jednotlivých lekcí či vycházek. Kurz je placený.

centrum.elpida.cz/program

Gabriela Dobruská, Ondřej Belfín a Ondřej Kulhánek

Za asijskými rehky (a navrch i za jedním africkým)

Ladacké jezero Tso Moriri leží ve výšce 4500 m n. m. a kopce nad jeho břehem se tyčí ještě o více než dva kilometry výš. Hnízdní teritoria rehků bělokřídlých zde dosahují až skoro k čáře sněhu, tedy místy do téměř 6000 m. Ladak, severní Indie.

Oba naše rehky rádi považujeme za druhy jasně evropské – jsou to přece běžní ptáci podstatné části Evropy a migrují od nás do Afriky a Středomoří. Rod *Phoenicurus* je ale ve skutečnosti spíš asijský, protože z jeho 14 příslušníků vůbec do Asie nezasahuje areál jen jediného.

Anebo spíš rod čínský a severoindický: v Číně z rehků nežijí jen rehek dvoubarvý (*Phoenicurus bicolor*) a severoafrický (*P. moussieri*), na severu indického subkontinentu lze zastihnout 11 druhů rehků – i když čtyři z nich pouze v zimě či na tahu – a jen v malém Nepálu je běžných sedm druhů a navíc i dva zimující.

Jistý pokus o rozčlenění rodu *Phoenicurus*

Pokus proto, že rehci jsou od pohledu dost uniformní a není mnoho možností, jak celý rod zpřehlednit rozdělením do menších skupin; a jestliže jsou skoro všichni v Číně, nedává příliš smysl ani kritérium geografické. Například rozdíly ve velikosti: dva rehci jsou nápadně drobní a dva by naopak byli s přehledem největší i mezi bělořity. Všichni ostatní už jsou zhruba právě tak velcí, jak to u rehků očekáváme.

Areál jednotlivých druhů bývá rozsáhlý a pouze tři rehky můžeme považovat za „endemity“ s dost omezeným rozšířením (dva jsou kvůli tomu ohrožení), konkrétně rehka šedohlavého (*P. alaschanicus*) ze severní Číny a dva již zmíněné: rehka severoafrického a dvoubarvého z jediného filipínského ostrova (původně ze dvou). Vůbec největší areály naopak obývají oba naše druhy.

Rehky dvoubarvého, šedého (*P. fuliginosus*) a běločapkového (*P. leucocephalus*) – ještě nedávno řazené do rodů *Rhyacornis* a *Chaimarrornis* – lze označit za výrazné biotopové specialisty. Jejich prostředím jsou totiž menší vodní toky, zejména horské bystřiny, a jejich nejbližší okolí, takže tyto tři druhy představují jistou obdobu například skorců, konipase horského a asijských drozdků (*Enicurus*). Tuto zajímavou odlišnost řeší anglické názvosloví označením „vodní rehek“, česky je to však samozřejmě pouze „rehek“.

Bez výše uvedených a dvou evropských rehků zbývá ještě sedm druhů, což jsou prostě rehci, které už můžeme rozdělit jedině podle prostředí, a to na ty, kteří minimálně někde obývají světlé lesy či aspoň jejich okraje tak jako rehek zahradní – těmi jsou rehci daurský (*auroreus*), bělohrdlý (*schisticeps*), himálajský (*hodgsoni*) a modrohlavý (*coeruleocephala*) –, a pak na druhy, které preferují místa pro rehky jako celek typičtější, tedy sušší lokality s roztroušenými keři nebo jen s minimem vegetace a skalnatá a kamenitá místa, často v horách, což jsou rehci modročelý (*frontalis*), bělokřídlý (*erythrogastrus*) a středoasijský (*erythronotus*).

V příbuzenských vztazích rehků udělala jasno (případně ještě větší zmatek, protože nezůstal kámen na kameni a rehci už nepatří k drozdům, ale k lejskům) až genetika, takže dnes víme, že „úplně nejpravějších“ rehků je šest, případně sedm (zahradní, domácí, himálajský, daurský, bělokřídlý, bělohrdlý a lze k nim přiřadit i severoafrického). Zajímavé ovšem je, že tři „vodní rehci“, tedy ti původně řazení do odlišných rodů, mají k „rehčímu středu“ geneticky blíž (a právě to rozhodlo o jejich přesunutí do rodu *Phoenicurus*) než rehek modročelý, který ovšem zase je (od pohledu a zejména chováním a biotopem) mnohem „typičtějším rehkem“ než ti vodní.

Západní palearkt

Rehci severoafrický, bělokřídlý a středoasijský nám jsou minimálně povědomí z těch atlasů, které kromě Evropy pokrývají i její okolí. Vzhledem k tomu, kam se hodně jezdí a kam se dá snadno či vůbec dostat, vidělo hodně českých ptáčkařů první dva (hlavně v Maroku a Gruzii), ale s rehkem středoasijským už je to horší, protože do západního palearktu přilétá jen zimovat (konkrétně do Íránu a Ománu).

Rehek severoafrický je mezi rehky jediný, který se do Asie nemůže ani zatoulat, protože hnízdí od Maroka po Tunisko, nepotvrzeně i v Libyi (zálety byly zaznamenány na Maltě, Mallorce, Tenerife, v jižním Španělsku a v Británii). Díky jedinečné kresbě na hlavě je sameček nezaměnitelný a nápadný je také drobnou postavou, což podtrhuje i to, že je velmi štíhlý a má kratší ocas než ostatní rehci.

Jeho úplným protipólem je velký či snad až „mohutný“ rehek bělokřídlý z Kavkazu a pohoří Střední Asie (délka se v případě asijského poddruhu *grandis* udává až 19 cm a v Sin-ťiangu mu

Foto: Peter Steward (CC BY-NC 2.0 DEED)

Rehek severoafrický v Maroku obývá lesy (jako rehek zahradní) i sušší oblasti a hory (jako rehek domácí)

říkají „červenavá poštolka“). I o něm lze říct, že je naprosto nezaměnitelný: už jen jeden další rehek má bílé temeno hlavy a většině rehků či jejich poddruhů sice v křídle svítí něco bílého, ale v případě samce tohoto rehka je bílé pole v křídle rozhodně největší, což nejlépe vynikne za letu. Přesto k záměně s jistou pravděpodobností došlo, a to v české literatuře.

V roce 1974 referoval v *Sylvii* Bohuslav Beneš hned o dvou rodinkách těchto rehků v makedonském pohoří Šar planina: dva přeletující a posedávající samci – a více šedohnědých jedinců, tedy mladých ptáků či samic – byli pozorováni v červenci ve výšce 2000 metrů; zjevně tedy na hnízdišti. Samičky se od samiček rehka domácího dají rozlišit jen díky velikosti, která se ovšem v terénu špatně odhaduje (na lokalitě ale prý byli i rehci domácí, takže porovnání nescházelo). Zato záměna dospělého samce, navíc letícího, je v podstatě nepředstavitelná.

Foto: Imran Shah (CC BY-SA 2.0 DEED)

Bílá pole v křídlech, která dala rehku bělokřídlému jméno, má pouze samec

Rehek bělokřídlý je vysokohorský druh; všichni himálajští rehci vystupují mnohdy hodně nad 4500 metrů, ale na bělokřídlého prostě až na výjimky nemají. Je to výškový rekordman nejen mezi rehky, ale vlastně i pěvci a ptáky vůbec. Například z indického Ladaku jsou hnízdící rehci bělokřídlí dokonce uváděni z vyšších lokalit než dva druhy velekurů a obě kavčata. Ptáci si samozřejmě nevybírají nadmořskou výšku, ale biotop (a ten by jim v Makedonii jistě vyhovoval) a například v Mongolsku a Zabajkalí se tito rehci pochopitelně vyskytují v nižších polohách než v Himálaji. Přesto by případné hnízdiště v Šar planině možná bylo nejnižší na světě. To by samozřejmě nevadilo, ale horší je, že kavkazský rehek bělokřídlý je pták mimořádně stálý, který na zimu z hor jen sestupuje do nižších poloh a žádné potulky u něj nejsou známy (údaje z minulosti o hnízdění v Íránu a Arménii jsou zřejmě chybné). A jestliže jsou kavkazská hnízdiště rehků bělokřídlých velmi a až podivně vzdálená od hlavního areálu druhu ve Střední Asii, pak by bylo překonání zhruba stejné vzdálenosti mezi Kavkazem a Makedonií snad ještě pozoruhodnější.

Foto: Imran Shah (CC BY-SA 2.0 DEED)

V bystřinách se rehkovi běločapkovému hodí, že má nohy dlouhé skoro jako drobní bahňáci

Vodní rehci

Chováním a biotopem to jsou takřka „barevní" skorci, dokonce někdy mívají hnízdo za vodopádem. Na rozdíl od nich se ale za potravou nepotápějí: obstarávají si ji na hladině, březích a balvanech uprostřed proudu. Rehci běločapkový a šedý sice byli původně příslušníky dvou rodů, avšak podle genetické analýzy jsou to velmi blízcí příbuzní (rehek šedý býval v jednom rodu s dvoubarvým, ale má k němu dál než k běločapkovému). Přitom jsou v mnohém přesně opační (co do postavy, velikosti, délky ocasu, pohlavního dimorfismu), i když prostředí a způsob života je naopak spojují. A navzájem se tolerují v teritoriích, která jinak velmi agresivně obhajují: rehek šedý vyhání příslušníky vlastního druhu, velký rehek běločapkový ve své blízkosti nesnese drozdky, ale drobný rehek šedý mu nevadí.

Foto: Imran Shah (CC BY-SA 2.0 DEED)

Zavalitý rehek šedý ani nevypadá, že je stejně malý jako rehek severoafrický

Rehci daleko od domova

Můžeme se ocitnout i hodně daleko a na místech exotických, ale stejně jsme vlastně nikdy tak úplně neodjeli a pořád si s sebou něco neseme. V Pákistánu, Indii a Nepálu (anebo také v pohořích Himálaj, Hindúkuš a Karákoram) pro mě spojení s Evropou představovali hlavně čtyři rehci. Všichni byli velmi nápadní a dost exotičtí, ale přece: jednoznačně rehci, či spíš „varianty" na oba naše druhy. Literaturou jsem byl vybavený mizerně a rehci mě opravdu příjemně překvapili, protože jsem tam s nimi vlastně nepočítal, rozhodně tedy ne s tím, že budou místy zcela dominantní.

Prvním byl náš rehek domácí (středoasijské poddruhy *rufiventris* a *phoenicuroides* ovšem mají oranžovorezavé břicho, a na první pohled jsou to tedy spíš „rehci zahradní"), který byl tak jako v Evropě nejčastěji vidět poblíž lidí a přímo ve vesnicích. Do jisté míry jsem byl připravený i na rehka bělokřídlého, i když pohled na samce zabírající počátkem června teritoria zhruba v 5000 metrech, kdy tam byla vrstva sněhu ještě dost vysoká, byl hodně překvapivý. Skutečný „náraz" (protože jsem o jejich existenci neměl tušení) pro mě ovšem představovali oba himálajští „vodní rehci", tedy šedý a běločapkový, a viděl jsem jich opravdu hodně. Přitom to vlastně byla úplná náhoda: na správných místech jsem se totiž pídil hlavně po dvou skorcích.

Foto: Imran Shah (CC BY-SA 2.0 DEED)

Ze všech rehků jedině sameček rehka modrohlavého nemá rezavý ocas (a dokonce ani nic jiného)

Foto: Imran Shah (CC BY-SA 2.0 DEED)

Rehek středoasijský hnízdí od Tádžikistánu po Mongolsko, jeho blízkým příbuzným je čínský endemit rehek šedohlavý

Nepraví rehci

Pro pořádek je třeba uvést i druh *Hodgsonius phaenicuroides* („rehka bělobřichého"), který je ovšem dnes už slavíkem rodu *Luscinia*, a svůj český rodový název si tudíž nezaslouží (ano, i on žije v Indii i Číně). Další „nepraví" rehci se skrývají v názvosloví anglickém (redstart; podivné slovo „start" ve staré angličtině znamenalo ocas), jenže to jsou lesňáčkové, například severoamerický lesňáček lejskovitý (*Setophaga ruticilla*). Pochopitelně: má velmi „rehkovitý", částečně rezavý ocas. Takový ovšem schází 13 lesňáčkům převážně jihoamerického rodu *Myioborus*, jež ale anglické názvosloví ještě nedávno považovalo za „redstarts" také, a právě tak figurují ve starší literatuře.

Seznam literatury na webu birdlife.cz/ptaci-svet

Jiří Hrubý | *překládá z angličtiny (zejména americké autory – například Roberta Fulghuma a Cormaca McCarthyho – a někdy i knihy o přírodě). Kromě rehků mezi své ptačí oblíbence řadí brhlíky, skorce, mlynaříky, z nepěvců kachny a vše u vody.*

Muzeum Krkonoš

Poznejte Krkonoše na jednom místě!

www.muzeumkrkonos.cz
eshop.krnap.cz
muzeumkrkonos@krnap.cz

KRKONOŠE Jizerské hory

Hory u vás doma

Ukázkové číslo zdarma najdete na **www.krnap.cz/navstevnici/casopis-kjh**

Objednávky na **predplatne@krnap.cz**

PROBIO

Z polí bez chemie

Z polí, kde je půda skutečně živá, kde je stálezelený ochranný pokryv, útočiště pro ptáčky, remízky a polní cesty, z polí s touto bohatou pestrostí, kterou si nese každá plodina, každá mouka PROBIO...

Informace o nás a e-shop najdete na:
WWW.PROBIO.CZ

climax SUNSCREENS

žaluzie | rolety | markýzy
fasádní clony | pergoly

4 ROKY ZÁRUKA

Exkluzivní partner stínicí techniky Climax

Jinačovice 161, 664 34
777 317 963 | hakl@hakl.cz

HAKL® Stínicí technika

www.hakl.cz

Máte rádi ptáky? Chcete se zapojit do jejich ochrany? Chcete je blíže poznat?

ČESKÁ SPOLEČNOST ORNITOLOGICKÁ

Už více než sedm tisíc lidí podporuje svým členstvím v ČSO ochranu a výzkum ptactva.

Přidejte se k nám také a staňte se členem s řadou výhod jako například:

- zvýhodněné exkurze za ptáky
- ornitologické aktivity v průběhu celého roku
- slevy do e-shopu
- 4× ročně časopis *Ptačí svět*

birdlife.cz/prihlaska

TĚŠÍME SE NA VÁS!

ČSO

BirdLife INTERNATIONAL PARTNER

Zelená domácnost
S VÁMI POMÁHÁME PŘÍRODĚ

ČSO dobročinný obchod ČSO

S VÁMI POMÁHÁME PŘÍRODĚ

Znáte Zelenou domácnost, obchod, který díky svým zákazníkům pomáhá přírodě kolem nás a také přispívá k ozelenění domácností? Od roku 2024 vlastní obchod Česká společnost ornitologická. Cíl zůstává stejný – prodávat co nejlepší produkty šetrné k přírodě, přičemž veškerý zisk z e-shopu jde přímo na ochranu ptáků a jejich prostředí.

Co zde seženete?

Pro ptáky:

- Budky Schwegler – v Česku výhradně u nás
- Krmítka a pítka
- Krmení pro ptáky a další živočichy – výhodná velká balení
- Ochrana před nárazy do skel

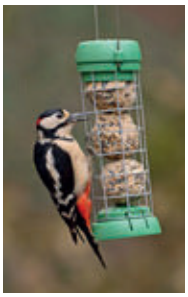

Pro neptačí obyvatele našich zahrad:

- Čmelíny, hmyzí domky, úkryty pro ježky, budky pro netopýry a další

Pro lidi:

- Ekodrogerie a kosmetika
- Zahradnické potřeby

A MNOHEM VÍCE!

zelenadomacnost.com

INSPIRED BY
GENERATION
NATURE

SWAROVSKI
OPTIK

BEYOND SEEING

THE FIRST SMART BINOCULARS

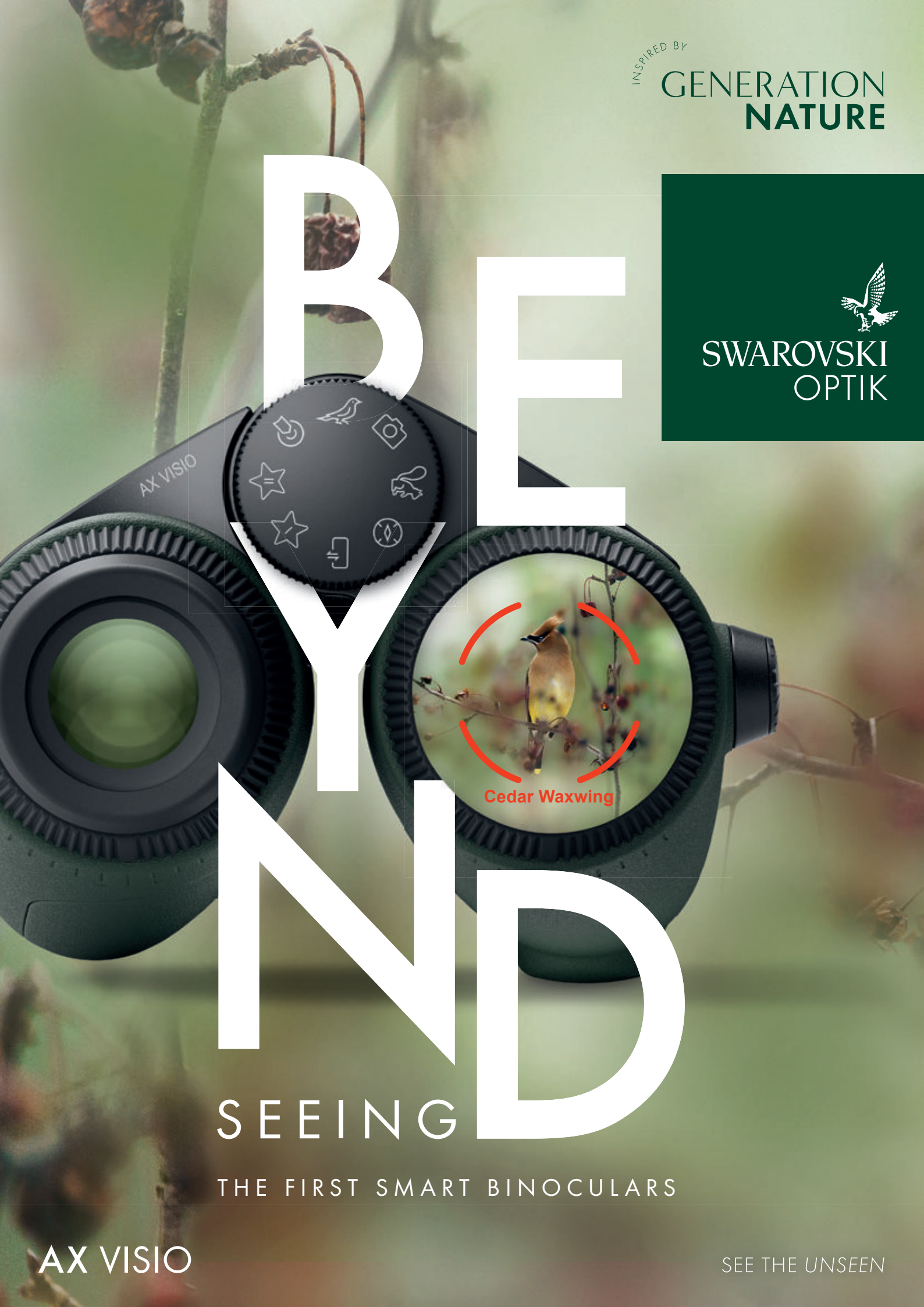

AX VISIO

SEE THE *UNSEEN*